

Belastingdienst is zelfverklaarde jurist autonomen zat na duizenden brieven en spant kort geding aan

Coronabeleid 'epische mislukking' volgens experts: 'Met persconferentie alleen red je het niet'

Kamer, media en kabinet droegen allemaal bij aan te hard fraudebeleid

Waarschuwingen voor jojo-coronabeleid: 'Kan averechts effect hebben'

RTLnieuws

Duizenden complotdenkers schrijven Belastingdienst: ik wil mijn 1,5 miljoen euro

Groeiende groep Nederlanders stapt uit maatschappij, wanbetalers bezorgen overheid handenvol werk

**Ongeloof in Groningen na uitstel gasbesluit
 Eerste Kamer NOS**

Feit & fabel

DE IMPACT OP HET VERTROUWEN IN DE OVERHEID EN -
 INSTITUTIES

S.M. BEEKMAN - VAN NULAND

Feit & fabel

DE IMPACT OP HET VERTROUWEN IN DE OVERHEID EN -INSTITUTIES

Onderwijsinstelling: Universiteit Twente, Drienerlolaan 5 | 7522 NB | Enschede

Studie: Master Risicomanagement

Status: Masterthesis

1e Begeleider: dr.ir. P.W. de Vries

2e Begeleider: dr. J.H. Bullee

Opdrachtgever: SSO CFD Belastingdienst, Tiberdreef 12-24 | 3561 GG | Utrecht

Auteur: S.M. Beekman – van Nuland

Studentnummer: 2806207

Datum: 25-10-2024

Managementsamenvatting

In 2023 krijgt de Belastingdienst te maken met duizenden foutieve aangiften van burgers die, geïnspireerd door de complottheorie van de 'geboortetrust', zichzelf autonoom verklaren en proberen de belasting te omzeilen. De AIVD slaat alarm: complottheorieën, gevoed door schandalen zoals de Toeslagenaffaire en het zwalkende beleid gedurende de coronacrisis, ondermijnen het vertrouwen in de overheid. Dit vertrouwen raakt een nieuw dieptepunt, wat de bereidheid van burgers om de regels te volgen verder onder druk zet. Dit onderzoek onderzoekt de verbanden tussen complottheorieën, schandalen, vertrouwen en nalevingsbereidheid. De verwachting? Schandalen en complottheorieën drukken zwaar op het vertrouwen in de overheid en maken burgers minder geneigd de wet te volgen, wat een gevaar vormt voor de democratische rechtsorde en de werking van overheidsdiensten. De hoofdvraag in dit onderzoek is: *In welke mate hebben schandalen en complottheorieën invloed op het vertrouwen van de burger in de overheid, en in welke mate heeft dit een effect op de nalevingsbereidheid van de burger?*

Dit onderzoek begint met een literatuurstudie die de basis legt voor een conceptueel model. Aan de hand van dat model is er een online enquête ontwikkeld en verspreid onder Nederlandse burgers. Vervolgens zijn de antwoorden op de enquête geanalyseerd met behulp van een correlatieanalyse en regressieanalyses.

Hoewel er positieve verbanden zijn gevonden tussen complottheorieën, schandalen, nalevingsbereidheid en de kenmerken van vertrouwen (welwillendheid, competentie en integriteit), is er geen significant bewijs dat complottheorieën het vertrouwen in de overheid of de Belastingdienst significant ondermijnen. Wat opvalt, is dat schandalen een aanzienlijke impact hebben op het vertrouwen in de Belastingdienst en de perceptie van de integriteit van de overheid aantasten. Bij het analyseren van complottheorieën, schandalen en nalevingsbereidheid komt er echter geen significant negatief effect naar voren.

Dit onderzoek biedt een nieuwe kijk op de invloed van complottheorieën, schandalen en vertrouwen in de overheid. Waar eerder werd gedacht dat complottheorieën automatisch het vertrouwen zouden ondermijnen, blijkt de werkelijkheid minder zwart-wit. Factoren zoals opleiding en sociaaleconomische stabiliteit spelen mogelijk een grotere rol dan verwacht. Schandalen daarentegen hebben een aanzienlijke impact, vooral op het vertrouwen in de Belastingdienst. Het verschil in vertrouwen tussen die instantie en de bredere overheid is significant. Ook de relatie tussen vertrouwen en nalevingsbereidheid blijkt minder rechtlijnig, waarbij burgers wellicht eerder uit verplichting of dwang regels volgen dan uit goodwill. De aanhoudende media-aandacht voor de Toeslagenaffaire lijkt daarnaast een grote bijdrage te leveren bij aan het blijvend lage vertrouwen in de Belastingdienst.

Dit onderzoek kent enkele beperkingen, zoals de beperkte steekproefomvang en mogelijke vertekening door werving via sociale media, wat de representativiteit van de resultaten kan beïnvloeden. Daarnaast zijn niet alle vragenlijsten gevalideerd, wat de betrouwbaarheid van de resultaten kan aantasten. De timing van het onderzoek en veranderende maatschappelijke omstandigheden maken de bevindingen mogelijk tijdsgebonden. Toekomstig onderzoek zou zich kunnen richten op de rol van opleidingsniveau in complotdenken, de impact van specifieke schandalen, en de invloed van media op vertrouwen in de overheid. Ook het effect van macht op nalevingsbereidheid zonder vertrouwen biedt een interessante invalshoek voor verder onderzoek. Longitudinaal onderzoek naar de langetermijneffecten van schandalen kan bovendien een beter beeld geven van de dynamiek van vertrouwen in de tijd en biedt beleidsmakers waardevolle inzichten om vertrouwen te herstellen en wantrouwen te beperken.

Voorwoord

Voor u ligt mijn masterthesis getiteld, 'Feit & Fabel, De impact op vertrouwen in de overheid en -instituties', waarmee ik mijn Master Risicomanagement aan de Universiteit Twente formeel afrond. In mijn rol als productmanager Fysieke Beveiliging ben ik medeverantwoordelijk voor de veiligheid van de gebruikers en de kantoren van de Belastingdienst. Mijn keuze voor dit onderwerp is mede ingegeven door de toenemende rol die ondermijning speelt in mijn werkveld, evenals mijn persoonlijke interesse in de groei van het anti-overheidssentiment, en de rol die complottheorieën en schandalen spelen in het vertrouwen van de burger in de overheid en de Belastingdienst.

Deze masterthesis markeert het eindpunt van mijn studiereis. Om mijn eindpunt te bereiken, heb ik voor deze etappe verschillende routes verkend om de optimale weg te bepalen. Onderweg stond ik op diverse momenten voor (persoonlijke) uitdagingen. Soms leidden deze obstakels tot een wijziging van koers, maar met elke omweg heb ik waardevolle lessen geleerd. Deze ervaringen hebben niet alleen mijn inzicht verdiept, maar ook mijn vastberadenheid versterkt om het einddoel te bereiken. Het combineren van een drukke baan, een studie en een actief, sociaal gezinsleven was niet altijd even eenvoudig. Zonder de steun van mijn gezin, met name mijn partner, zou het mij niet gelukt zijn om zoveel tijd en energie in mijn studie te steken. Lieve Ben, dank je voor alle kopjes thee, je bemoedigende woorden en voornamelijk voor jouw geduld.

Daarnaast wil ik de Belastingdienst bedanken voor de mogelijkheid om deze opleiding te volgen en voor het vertrouwen als opdrachtgever voor dit onderzoek. Mijn dank gaat ook uit naar alle collega's, familie en vrienden die als respondent hebben bijgedragen. Jullie bereidheid om mee te werken en input te leveren heeft een belangrijke rol gespeeld in het tot stand komen van dit onderzoek. Zonder jullie reacties was het niet mogelijk geweest om dit onderzoek succesvol af te ronden. Een speciaal woord van dank gaat uit naar mijn eerste begeleider, dr.ir Peter de Vries, die mij als een ware reisgids met veel geduld en enthousiasme door tal van uitdagingen heeft geloodst. Ook wil ik graag mijn tweede begeleider dr. Jan-Willem Bullee, bedanken voor zijn waardevolle begeleiding. Daarnaast wil ik mijn medestudenten niet onvermeld laten, die gedurende de hele reis een bron van steun en inspiratie zijn geweest en met wie ik zoveel mooie herinneringen heb mogen maken.

Zoals veel reizen is deze weg gekenmerkt door mooie ervaringen en onvergetelijke momenten, maar ook door de nodige tegenslagen. Deze thesis draag ik op aan mijn moeder, van wie ik gedurende deze reis helaas afscheid heb moeten nemen. Haar onwankelbare vertrouwen gaf mij de schop onder de kont op de momenten dat ik het 't hardst nodig had. Dankzij haar ben ik in 2021 deze studiereis begonnen. Ik ben haar dankbaar voor het geloof dat zij in mij heeft gehad, zelfs wanneer ik zelf twijfelde.

Het was een mooie reis, waarin ik niet alleen veel heb geleerd over het uitvoeren van wetenschappelijk onderzoek, maar ook over mezelf. Ik kijk met trots en voldoening terug op deze periode en hoop dat u net zoveel plezier beleeft aan het lezen van dit werk als ik heb gehad tijdens het schrijven.

Stefanie Beekman – van Nuland
Oktober 2024

Inhoud

Managementsamenvatting.....	3
Voorwoord.....	4
Inleiding.....	6
Onderzoeksvraag.....	7
Theoretisch kader.....	8
Nalevingsbereidheid.....	8
Macht.....	8
Vertrouwen.....	9
Wantrouwen.....	10
Complottheorieën.....	10
Politieke schandalen en -integriteitsaffaires.....	11
De invloed van complottheorieën en schandalen op vertrouwen.....	12
Hypotheses.....	13
Methode.....	15
Kwantitatief onderzoek.....	15
Dataverzameling.....	15
Respondenten.....	15
Meetinstrumenten.....	17
Betrouwbaarheid.....	21
Resultaten.....	22
Beschrijvende statistieken.....	22
Regressieanalyses.....	25
Discussie.....	28
Limitaties.....	30
Toekomstig onderzoek.....	31
Conclusie.....	32
Bibliografie.....	33
Bijlage 1 AI – statement.....	38
Bijlage 2 Demografische gegevens.....	39
Bijlage 3 Overige regressieanalyses.....	40
Bijlage 4 Enquête.....	41

Inleiding

Belastingdienst is zelfverklearde jurist autonomen zat na duizenden brieven en spant kort geding aan (Algemeen Dagblad, 2023). In 2023 ontvangt de Belastingdienst duizenden foutieve aangiften van burgers die bepaalde bedragen, zoals betaalde belastingen als ‘gift’ markeren in hun aangiften, in een poging hier geen belasting over te betalen. Deze burgers baseren hun acties op de zogenaamde ‘geboortetrust-theorie’ die stelt dat mensen door hun geboorteaangifte eigendom worden van de staat, met een vermeende waarde van 1,5 miljoen euro per persoon (Hart voor Vrijheid). Deze complottheorie is de aanleiding voor zo’n tien- tot twintigduizend mensen in Nederland om zichzelf ‘autonoom’ of ‘soeverein’ te verklaren zodat de Nederlandse wet- en regelgeving op hen niet van toepassing is en dat de overheid geen macht over hen kan uitoefenen (Mulder, 2023). De AIVD waarschuwt op haar beurt voor de toename in volgers van complottheorieën die de overheid in een negatief daglicht stellen. *‘Het narratief over een ‘kwaadaardige elite’ vormt een dreiging voor de verticale dimensie van de democratische rechtsorde doordat deze op basis van feitelijk onjuiste boodschappen, gebaseerd op een extremistische ideologie, het vertrouwen in de instituties van de rechtsstaat onterecht aantast en ondermijnt.’* (AIVD, 2023). Ondertussen bereikt het vertrouwen van de burger in de overheid en de tevredenheid met het kabinet, onder invloed van de toenemende ontevredenheid over het coronabeleid en een falende overheid (op met name de Toeslagenaffaire en de herstelwerkzaamheden in Groningen) eind mei 2023 een nieuw dieptepunt. (Kanne, 2024) *‘Een overheid die niet in staat is op tijd eigen fouten te herkennen en erkennen en vervolgens niet snel en ruimhartig compenseert verliest het vertrouwen van de bevolking* (Kanne & Driessen, 2021). Deze maatschappelijke ontwikkelingen, zoals de opkomst van complottheorieën en het toenemende wantrouwen jegens de overheid en haar instellingen, vormen een aanzienlijk risico voor de continuïteit van de dienstverlening van de overheid en de Belastingdienst. Het is daarom essentieel om meer inzicht te verkrijgen in de effecten van deze ontwikkelingen op de nalevingsbereidheid van burgers, om zo tijdig maatregelen te kunnen treffen en de stabiliteit van de dienstverlening te waarborgen.

“Feit & fabel – praktische en academische relevantie”

In eerdere studies is onderzoek gedaan naar factoren die het vertrouwen in de overheid beïnvloeden. De resultaten waren echter niet eenduidig, omdat demografische factoren en culturele achtergrond een belangrijke rol lijken te spelen (Grimmelikhuijsen et al., 2013; Tam & Lee, 2024). Dit onderzoek richt zich op de relatie tussen schandalen en complottheorieën, vertrouwen, en nalevingsbereidheid, met specifieke aandacht voor de Nederlandse context, waarbij de Belastingdienst in het bijzonder wordt onderzocht.

De afgelopen jaren is het vertrouwen van de burgers in de overheid en haar instituties sterk verminderd (CBS, 2023) mede door schandalen als de toeslagenaffaire en kwesties als de aanpak van de coronacrisis, ook richten complottheorieën zoals de geboortetrust-theorie en theorieën over een kwaadaardige elite zich tegen de overheid om het vertrouwen in de overheid te ondermijnen. Wanneer het vertrouwen in de overheid afneemt, verliest de samenleving het vermogen om macht effectief te delegeren aan de autoriteiten, wat leidt tot de ondermijning van de democratische rechtsorde (Invernizzi & Mohamed, 2023). Als bepaalde groepen burgers niet langer stemmen door hun gebrek aan vertrouwen in de politiek, worden hun ideeën en idealen steeds minder vertegenwoordigd bij belangrijke beslissingen over de inrichting van de samenleving in Nederland. Dit kan leiden tot een verminderde bereidheid om wetten en overheidsbeleid te volgen, wat zichtbaar is bij de groeiende groep mensen die zichzelf ‘autonoom’ of ‘soeverein’ noemt. Hoewel dit in Nederland momenteel slechts enkele tienduizenden betreft (AIVD et al., 2024), zou deze groep in de toekomst verder kunnen groeien, met toenemende problemen voor zowel burgers, de maatschappij als de

overheid tot gevolg. Hierdoor ontstaat een vicieuze cirkel van politieke vervreemding en een afnemende geloofwaardigheid van de democratie.

Onderzoeksvraag

Het doel van dit onderzoek is inzicht te geven in op welke manier schandalen en complottheorieën vertrouwen beïnvloeden en het beantwoorden van de vraag of er een verband bestaat tussen zowel schandalen als complottheorieën en de nalevingsbereidheid van burgers. Vanuit deze doelstelling luidt de onderzoeksvraag al volgt:

In welke mate hebben schandalen en complottheorieën invloed op het vertrouwen van de burger in de overheid, en in welke mate heeft dit een effect op de nalevingsbereidheid van de burger?

Theoretisch kader

Nalevingsbereidheid

Met nalevingsbereidheid wordt de intentie tot naleving van wet- en regelgeving en burgerverplichtingen bedoeld.

Mensen werken meestal mee aan belastingnaleving, maar het is lastig te bepalen in hoeverre morele of sociale factoren hieraan bijdragen (Andreoni et al., 1998). Sommige vinden dat ze door belasting te betalen bijdragen aan de samenleving, anderen voelen een morele verplichting om hetzelfde te doen als hun medeburgers, en weer anderen vrezen de sociale gevolgen van het als fraudeur gezien worden. Deze gevoelens zijn niet zichtbaar en blijven een aanname. Ook het al dan niet ervaren van bedrog is volgens Andreoni et al. een belangrijke factor. Wanneer overheidsinstellingen volgens de samenleving slecht presteren, kan dit leiden tot een gevoel van bedrog, vooral als belastingbetalers het idee krijgen dat hun geld niet goed wordt besteed. Als reactie hierop kunnen zij ervoor kiezen om hun belastingen slechts gedeeltelijk te betalen of informatie in hun aangifte achter te houden. Een negatieve houding ten opzichte van de overheid of belastingwetgeving vergroot de neiging tot belastingontduiking aanzienlijk. Daarentegen, wanneer belastingbetalers verwachten zelf voordeel te halen uit de geïnde belastingen, lijkt de bereidheid tot naleving toe te nemen (Mohammed & Tangl, 2024).

Muehlbacher, Kirchler en Schwarzenberger (2011) onderzoeken de relatie tussen vrijwillige en gedwongen naleving binnen het “slippery slope” framework’. Het “slippery slope” framework (Kirchler et al., 2008) stelt dat naleving wordt beïnvloed door twee variabelen; *vertrouwen* en *macht*. Wanneer er sprake is van laag vertrouwen en weinig toezicht zijn burgers eerder geneigd tot belastingfraude. Om naleving af te dwingen kunnen autoriteiten hun controles en sancties intensiveren, wat hogere kosten met zich meebrengt en door burgers als wantrouwen kan worden ervaren, wat het vertrouwen verder schaadt. Het onderzoek bevestigt dat vertrouwen leidt tot vrijwillige naleving, terwijl macht leidt tot gedwongen naleving.

Macht

Macht wordt in onderzoek consequent gedefinieerd als het potentieel en waargenomen vermogen van één partij om invloed uit te oefenen op het gedrag van een andere partij (Molm, 1994). *In de studie naar reguleringsmechanismen van gedrag zijn er twee concurrerende theorieën over macht die breed worden erkend; de concepten dwang en legitimiteit* (Gangl et al., 2015, p. 15). Dwang verwijst naar het opleggen van macht door middel van controle of druk, terwijl legitimiteit gebaseerd is op het idee dat macht wordt geaccepteerd en erkend door degenen die eraan onderworpen zijn, omdat ze deze als gerechtvaardigd beschouwen. Raven (1964) omschrijft macht als ‘sociale macht’ en onderscheidt daarbij zes vormen; dwangmacht, beloningsmacht, legitieme macht, expertmacht, referentmacht en informatiemacht. Dwangmacht verwijst naar het vermogen anderen te dwingen tot bepaald gedrag, terwijl beloningsmacht gebaseerd is op het belonen van gewenst gedrag. Legitieme macht wordt verleend door een formele positie of rol. Expertmacht komt voort uit specialistische kennis of vaardigheden en referentmacht is het resultaat van identificatie met of bewondering voor een persoon. Tenslotte is de informatiemacht gebaseerd op de controle over belangrijke informatie. Hoewel deze concepten van macht initieel van elkaar gescheiden zijn om relaties tussen individuen te verklaren, kunnen deze ook worden toegepast op machtsstructuren binnen organisaties.

Overheidsinstellingen zoals de Belastingdienst krijgen hun legitieme macht als toezichthouder en uitvoering van belastingwetgeving toegewezen door een combinatie van wettelijke

bevoegdheden, politiek mandaat en budgettoewijzing. In het handhavingsbeleid kan een effectieve mix van machtsstructuren worden ingezet om het gedrag van burgers te reguleren. Gangl et al. (2015) concluderen dat het bestaande interactieklimaat tussen autoriteiten en burgers bepalend is voor de keuze van de handhavingsstrategie, waarbij de nadruk kan liggen op macht of juist op vertrouwen. Dit onderzoek concentreert zich op vrijwillige naleving en de rol van vertrouwen, om deze reden zal het effect van macht niet nader onderzocht worden.

Vertrouwen

Het belang van vertrouwen voor vrijwillige naleving is onderzocht door Muehlbacher et al. (2011). Wanneer mensen vertrouwen hebben in de eerlijkheid van een instantie, zoals de Belastingdienst, zijn ze meer geneigd om zich aan de wet te houden, wat leidt tot vrijwillige naleving. Vertrouwen kweekt vertrouwen, en mensen zijn daardoor eerder bereid om samen te werken, informatie te delen en anderen niet te snel te verdenken van slechte intenties.

Mayer et al. (1995, p.712) definiëren vertrouwen als: *'de bereidheid om zich kwetsbaar op te stellen ten aanzien van anderen en afhankelijk te zijn van hun acties, juist als men geen volledige controle heeft over wat ze doen of als ze ons kunnen bedriegen.'* Deze definitie is gekozen omdat deze belangrijke aspecten van vertrouwen, zoals kwetsbaarheid en afhankelijkheid benadrukt. Deze definitie erkent dat mensen bereid moeten zijn risico's te nemen door zich kwetsbaar op te stellen ten opzichte van anderen.

Vertrouwen ontstaat niet uit het niets of vanuit wantrouwen, er is altijd een basisniveau van vertrouwen aanwezig. In deze beginfase, waarin er nog weinig of geen specifieke ervaringen opgedaan, moet vertrouwen worden opgebouwd. Door geleidelijke ervaringen met de ander op te doen, wordt informatie verzameld en kan een beeld gevormd worden van iemands gedrag en betrouwbaarheid (Vos & Witte, 2009).

Wanneer er over vertrouwen gesproken wordt, gaat het vaak over interpersoonlijk of horizontaal vertrouwen: het onderlinge vertrouwen tussen vrienden, collega's of burgers onderling (Bos, 2011). Dit onderzoek richt zich echter op politiek en institutioneel vertrouwen, die beide verticaal van aard zijn. Het grote verschil tussen horizontaal vertrouwen zit in de richting van het vertrouwen. Horizontaal vertrouwen is het vertrouwen tussen gelijken, waar verticaal vertrouwen van boven naar onder (of omgekeerd) werkt, binnen hiërarchische structuren. Institutioneel vertrouwen verwijst naar het vertrouwen in organisaties of instituties, inclusief de procedures, processen en mensen die de institutie vertegenwoordigen. Politiek vertrouwen betreft vertrouwen in politieke leiders en overheidsinstanties en is sterk verbonden met de prestaties van politici en politieke schandalen (Keele, 2007). Politiek vertrouwen is derhalve ook sterk afhankelijk van politieke (wan)prestaties en/of schandalen. Kaasa en Andriani (2022) bevestigen dat het vertrouwen van de burgers in de politiek positief wordt beïnvloed door de ervaring van politieke prestaties en negatief door de perceptie van politieke schandalen.

Vertrouwen, zowel horizontaal en verticaal vertrouwen, wordt beïnvloed door persoonlijke ervaringen, ervaringen van anderen en berichtgeving in de media. Bij het beoordelen of een persoon of organisatie te vertrouwen is, letten mensen op drie kenmerken: welwillendheid, integriteit en competentie (Mayer et al., 1995; cf. McKnight & Chervany, 2016). Welwillendheid houdt in dat iemand zorgzaam is en in het belang van anderen handelt, zonder opportunistisch te zijn. Integriteit betekent dat iemand eerlijk is, zijn afspraken nakomt en de waarheid spreekt. Competentie verwijst naar het vermogen om effectief te handelen in het belang van anderen. Deze beoordeling is altijd een momentopname, en in een volatiele wereld kan de mate van vertrouwen worden aangepast op basis van nieuwe ervaringen en informatie.

Mayer et al.(1995) noemen ook de vertrouwengeneigdheid, oftewel de ‘propensity to trust’, een belangrijk voorwaardelijk kenmerk van vertrouwen. Mensen verschillen in hun geneigdheid om te vertrouwen, wat kan worden beïnvloed door hun ontwikkelingsgeschiedenis, culturele achtergrond en persoonlijkheid. Sommige vertrouwen herhaaldelijk in situaties waar dit niet gerechtvaardigd lijkt, ook wel blind vertrouwen genoemd, terwijl anderen in bijna alle omstandigheden terughoudend zijn om te vertrouwen, ongeacht de omstandigheden die vertrouwen zouden rechtvaardigen.

Wantrouwen

Mensen kunnen zowel vertrouwen als wantrouwen ervaren in hun relaties met anderen. McKnight en Chervany (2001) definiëren wantrouwen als *‘een staat van achterdocht, twijfel of argwaan ten opzichte van anderen, waarbij men geneigd is om de intenties of handelingen van anderen kritisch te bekijken en te veronderstellen dat er mogelijk verborgen motieven of risico's zijn.’* Deze definitie benadrukt belangrijke aspecten van wantrouwen, zoals achterdocht en de neiging om de intenties van anderen te evalueren en verborgen motieven te vermoeden.

Wantrouwen ontstaat vaak niet vanzelf, maar is het resultaat van negatieve ervaringen, zoals bedrogen of teleurgesteld worden. Ook kan een gebrek aan transparantie, bijvoorbeeld door het niet volledig delen van informatie, wantrouwen voeden. Wanneer mensen het gevoel krijgen oneerlijk behandeld te worden, kan dit eveneens wantrouwen veroorzaken. Een aanzienlijke ongelijkheid in macht tussen individuen of groepen, vooral wanneer overheden of instituties als misbruikend worden gezien, draagt bij aan het ontstaan van wantrouwen. In situaties van wantrouwen zijn mensen minder geneigd om samen te werken en eerder geneigd om informatie achter te houden, te verdraaien of zelfs misleidende informatie te geven (McKnight & Chervany, 2001). Dit onderzoek concentreert zich op de rol van vertrouwen in relatie tot nalevingsbereidheid, om deze reden zal het effect van wantrouwen niet nader onderzocht worden.

Complottheorieën

In de Nederlandse samenleving spelen verschillende complotnarratieën een rol. In deze theorieën worden de overheid, instituties en experts vaak negatief geportretteerd en wordt misinformatie verspreid (Napolitano & Reuter, 2023). Deze theorieën, ook wel complottheorieën genoemd hebben een negatieve ondertoon en worden vaak gezien als schadelijk voor het vertrouwen in autoriteiten (Sunstein & Vermeule, 2009).

Er sprake van een complottheorie wanneer deze voldoet aan twee criteria; het conflict-criterium en het complot-criterium. Het conflict-criterium houdt in een complottheorie een verklaring biedt voor een gebeurtenis die in strijd is met de algemeen aanvaarde verklaring. Het complot-criterium verwijst naar het idee dat de verklaring gebaseerd is op een samenzwering of een complot (Räikkä, 2018). Een voorbeeld hiervan is de complottheorie rondom het overlijden van de Engelse prinses Diana. Na haar noodlottige ongeluk 1997 werd beweerd dat MI6, in opdracht van haar ex-schoonvader prins Philip en haar ex-man prins Charles, achter haar dood zou zitten (NU.nl, 2022). Deze theorie biedt een alternatieve verklaring, waarbij het ongeluk geen pech was, maar het resultaat van een samenzwering tussen MI6 en het Brits Koninklijk huis.

Onderzoek toont aan dat blootstelling aan complottheorieën niet alleen kan leiden tot geloof in deze theorieën, maar ook invloed kan hebben op gedragsintenties van mensen (Jolley & Douglas, 2014). Uit enquêtedata van de European Social Survey blijkt dat de meerderheid van de Nederlandse respondenten het oneens is met voorgestelde complottheorieën. Toch is er nog zo'n 21% van de Nederlandse respondenten die het eens is met de stelling dat een kleine, geheime groep mensen alle belangrijke beslissingen in de wereldpolitiek neemt (van Wijk, Eismann, & Liefbroer, 2023). Zoals Bruder et al. in hun onderzoek suggereren; *‘Individuen verschillen niet alleen in de mate waarin ze in*

specifieke complottheorieën geloven, maar ook in hun algemene gevoeligheid voor verklaringen die op dergelijke theorieën zijn gebaseerd: dat is hun complotmentaliteit' (2013, p.1).

Abalakina-Paap et al. (1999) geven vijf redenen waarom mensen in complottheorieën geloven. Ten eerste kunnen mensen die zich vervreemd voelen van de samenleving voelen, omdat ze zich gediscrimineerd, achtergesteld of uitgesloten voelen, wantrouwend zijn tegenover anderen, met name gezagsdragers. Dit wantrouwen kan bijdragen aan het idee dat de overheid liegt of gebeurtenissen verborgen houdt, waardoor mensen eerder in complotten geloven. Ten tweede kan het geloof in complottheorieën machteloosheid compenseren. Mensen die het gevoel hebben geen controle te hebben over hun situatie, kunnen complottheorieën gebruiken om hun eigen problemen te verklaren. Een derde reden is dat complottheorieën vaak eenvoudige verklaringen bieden voor complexe of moeilijk te begrijpen gebeurtenissen. Een voorbeeld hiervan is het gebruik van complottheorieën om het klimaatbeleid in twijfel te trekken. Complotdenkers geloven bijvoorbeeld dat wetenschappelijke bewijs voor klimaatverandering onbetrouwbaar is, dat politici er politiek voordeel uit halen, of dat sommigen financieel profiteren van klimaatbeleid (Meijers, van Drunen, & Jacobs, 2022). Ten vierde worden complotten soms gebruikt om persoonlijke problemen te verklaren. Een veel gehoorde complottheorie is dat arbeidsmigranten banen 'inpikken', hoewel onderzoek van het CBS aantoonde dat arbeidsmigranten vooral werk doen waarvoor nauwelijks binnenlandse werknemers te vinden zijn (2022). Een laatste reden is dat complottheorieën een uitlaatklep bieden voor gevoelens van wrok. Mensen in maatschappelijk kwetsbare posities of die zich onrechtvaardig behandeld voelen, kunnen in complotten een manier vinden om hun frustraties af te reageren door iemand of iets de schuld te geven.

Uit het onderzoek van Abalakina-Paap et al. blijkt dat geloof in complottheorieën vaak gepaard gaat met een gebrek aan vertrouwen in de overheid en -instituties, en gevoelens van machteloosheid en onrechtvaardigheid. De meeste burgers begrijpen dat er gebeurtenissen hun controle liggen en accepteren overheidsverklaringen hierover. Maar burgers die zich vervreemd voelen van de samenleving, vinden deze verklaringen vaak ontoereikend omdat zij de legitimiteit van de overheid niet erkennen. Mensen met weinig vertrouwen in anderen geloven bovendien ook vaker dat anderen tegen hen samenspannen, wat hen vatbaarder maakt voor complottheorieën.

In dit onderzoek wordt onderscheid gemaakt tussen complotmentaliteit en complottheorieën. Complotmentaliteit verwijst naar de neiging van een persoon gevoelig te zijn voor het geloven in complottheorieën, terwijl complottheorieën betrekking hebben op het actief aanhangen van een specifieke theorie aanhangt, zoals bijvoorbeeld "de geboorte-trust theorie" in dit onderzoek.

Politieke schandalen en -integriteitsaffaires

We spreken van politieke schandalen en -integriteitsaffaires wanneer politieke kopstukken zich schuldig maken aan corruptie of andere misdaden. Politieke schandalen dragen bij aan de toename van politieke ontevredenheid en het afnemen van vertrouwen in de overheid (Bowler & Karp, 2004). Het is echter lastig om te beargumenteren dat deze afname van vertrouwen overall en in alle gevallen te wijten is aan politieke schandalen. Bowler en Karp(2004) wijzen op een dalend vertrouwen binnen veel grote democratieën, maar de specifieke rol van schandalen hierin is moeilijk vast te stellen.

Er is weinig wetenschappelijke literatuur beschikbaar die het effect van grote politieke schandalen op politiek vertrouwen over langere termijn onderzoekt (Von Sikorski, 2018). Onderzoek ondersteunt een positieve relatie tussen schandalen en afname van politiek vertrouwen, hoewel deze relatie zwak blijkt te zijn. Anderson en Tverdova (2003) tonen aan dat mensen uit landen met hoge corruptieniveaus de prestaties van hun overheid negatiever beoordelen. Onderzoek toont aan dat het publiek verschillende typen schandalen op verschillende manieren beoordeelt. Schandalen die

verband houden met de professionele rol van een gezagsdrager leiden doorgaans tot meer negatieve reacties dan schandalen die te maken hebben met de persoonlijke tekortkomingen van een gezagsdrager (Ulbig & Miller, 2012; Von Sikorski, 2018).

Een voorbeeld van een groot politiek schandaal is de Toeslagenaffaire. Van 2004 tot 2019 heeft de Belastingdienst streng gehandhaafd op fraude met de kinderopvangtoeslag, waarbij duizenden ouder onterecht werden beschuldigd van fraude. Dit leidde tot terugvordering van uitgekeerde toeslagen, waardoor veel ouders in ernstige financiële problemen kwamen. Het rapport 'Ongekend recht' (POK, 2020) onthulde dat de Belastingdienst, de wetgever en de rechtspraak ernstig tekortschoten in de uitvoering van de kinderopvangtoeslag, waarbij grondbeginselen van de rechtsstaat werden geschonden. De Belastingdienst maakte zich schuldig aan etnisch profileren en overtrad de Wet bescherming persoonsgegevens en de Algemene Verordening Gegevensbescherming (Autoriteit Persoonsgegevens, 2020). In totaal werden bij de toeslagenaffaire 24.125 huishoudens gedupeerd, waaronder 63.130 kinderen (CBS, 2022).

Van de drie recente grote politieke kwesties, de afhandeling van de gasboringen en de herstelwerken in Groningen, de toeslagenaffaire en de aanpak van de overheid tijdens de Coronacrisis, heeft vooral de Toeslagenaffaire het vertrouwen in de overheid ernstig geschaad (Kanne & Driessen, 2021).

Er wordt in dit onderzoek onderscheid gemaakt tussen schandaalperceptie en schandalen. Schandaalperceptie verwijst naar de mate waarin men verwacht dat de overheid of haar instellingen zich schuldig zullen maken aan schandelijk handelen. Schandalen daarentegen duiden op het daadwerkelijk herkennen van schandalen in het functioneren van de overheid en haar instanties.

De invloed van complottheorieën en schandalen op vertrouwen

Complottheorieën en politieke schandalen ondermijnen het vertrouwen in de overheid aanzienlijk. Wanneer burgers via de media of andere kanalen worden geconfronteerd met berichten over corruptie, wangedrag of samenzwering door de overheid en haar functionarissen, kan dit leiden tot een afname van vertrouwen in politieke leiders en instituties (Invernizzi & Mohamed, 2023). De manier waarop de overheid deze kwesties afhandelt, kan bovendien twijfel zaaien over haar oprechtheid en betrouwbaarheid.

Aanhangers van complottheorieën spelen hier actief op in door overheidsoptreden te interpreteren binnen narratieven, zoals het 'elite-narratief' (AIVD, 2023), waarbij de overheid wordt afgeschilderd als een corrupte kwaadaardige macht. Dit heeft een directe invloed op de perceptie van integriteit: burgers die vatbaar zijn voor deze theorieën zien de overheid vaak niet langer als een eerlijke en rechtvaardige instelling, maar als een organisatie die haar eigen belangen vooropstelt ten koste van de bevolking.

De Toeslagenaffaire wordt bijvoorbeeld door veel soevereinen aangehaald als bewijs van een kwaadaardige elite die de burger onderdrukt, wat de perceptie van de integriteit van de overheid verder schaadt. Ook nieuwe overheidsmaatregelen, bijvoorbeeld die omtrent stikstof en het klimaatverandering, of persoonlijke situaties zoals een deurwaarder aan de deur, worden door soevereine aanjagers steevast gepresenteerd als bewijzen van systematische onderdrukking door een corrupte overheid (AIVD et al., 2024). Hierdoor wordt de integriteit van de overheid voortdurend ondermijnd, wat het vertrouwen van burgers verder doet afnemen.

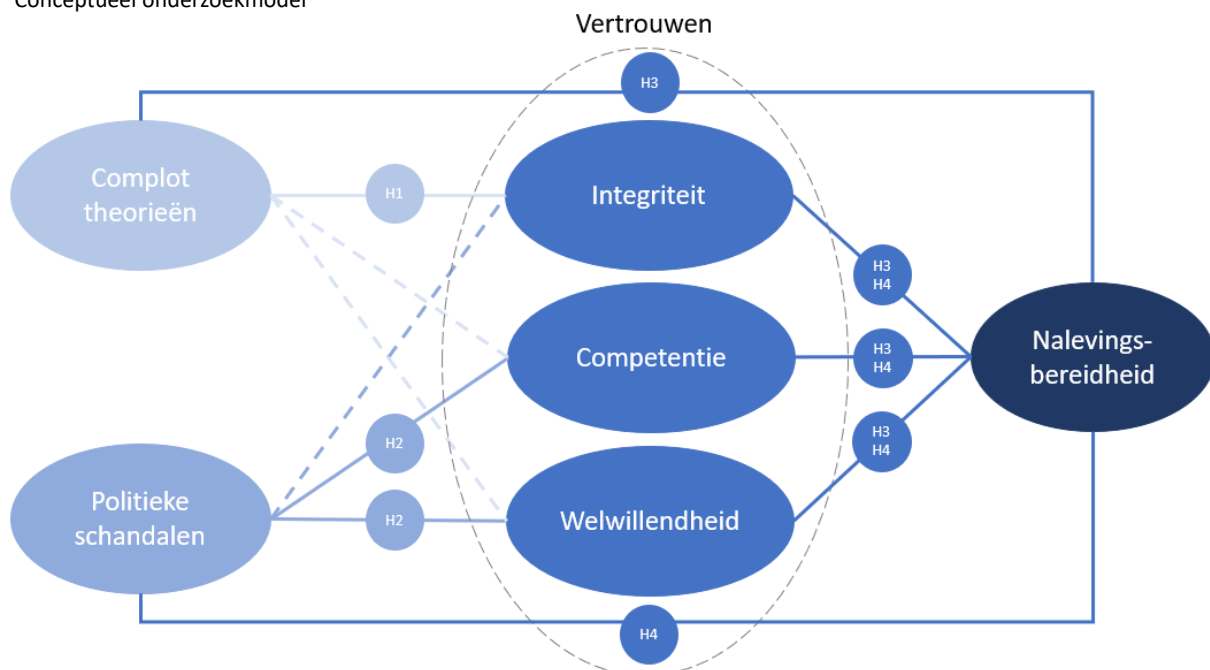
In het onderzoek naar de effecten van het Clinton – Lewinsky schandaal blijkt dat de burgers niet minder vertrouwen hebben in de competentie van Clinton als leider; echter, zijn acties hebben een negatief effect op de perceptie van zijn welwillendheid bij de bevolking (Miller, 1999). Daarnaast blijkt dat schandalen een negatief effect hebben op de perceptie van politieke daadkracht. Burgers

krijgen minder vertrouwen in de welwillendheid van de overheid om in hun belang te handelen (Bowler & Karp, 2004).

Dit patroon kwam ook naar voren tijdens de COVID-19-crisis, waar het handelen van de overheid het vertrouwen in zowel haar competentie als welwillendheid ondermijnde. Hoewel de overheid steunde op het vertrouwen van burgers in de ernst van het virus en de maatregelen, groeide de scepsis door tegenstrijdige berichten en onduidelijke beleidskeuzes (Hartman & Vroon-Najem, 2023). Gedurende de coronacrisis leunde de overheid op het vertrouwen van burgers in de informatie over de ernst van het virus en het nut van gekozen maatregelen. Burgers begrepen niet waarom bepaalde beslissingen veranderden, deskundigen elkaar tegenspraken en Nederland andere keuzes maakte dan andere landen. En wie niet begrijpt wat er gebeurt verliest ook zijn vertrouwen (Abbing et al., 2021). Het wordt de overheid verweten een gebrek aan daadkracht te tonen en er een zwalkend beleid op na te houden (Kanne, 2021). Protesten en rellen tegen het 2G-beleid en de avondklok maakten duidelijk dat veel mensen zich niet gehoord voelden (Onderzoeksraad voor Veiligheid, 2023). De voortdurende van de overheid om haar betrouwbaarheid te benadrukken, terwijl intern onenigheid heerste en de kennis van lokale overheden werd genegeerd, versterkten het gevoel van uitsluiting en wantrouwen bij een deel van de bevolking (Schaper & Hartman, 2023).

Hypotheses

Figuur 1
Conceptueel onderzoekmodel

Noot. Stippellijnen tussen de variabelen zijn relaties die geen hypothese hebben, maar wel getoetst worden in het analysemodel.

Op basis van de verzamelde informatie is bovenstaand conceptueel onderzoekmodel vormgegeven. Vanuit dit onderzoekmodel kunnen verschillende hypothesen worden geformuleerd om te onderzoeken of schandalen en complottheorieën de houding ten aanzien van welwillendheid, competentie en integriteit negatief beïnvloeden en of een negatieve houding ten aanzien van deze vertrouwenskenmerken ook een negatieve invloed heeft op nalevingsbereidheid.

Zoals de theorie aangeeft, richten complottheorieën zich vooral op het negatief beïnvloeden van de perceptie die burgers hebben van de integriteit van de overheid en haar instituties. Schandalen daarentegen hebben vooral een negatief effect op de houding ten aanzien van

competentie en welwillendheid van de overheid. De eerste hypothesen zijn er dan ook op gericht op het onderzoeken van de invloed van complottheorieën op het vertrouwen in de integriteit van de overheid, en de impact van schandalen op de perceptie van de competentie en welwillendheid van de overheid en haar instituties.

H1: Het geloven van complottheorieën heeft een negatieve verband met hoe burgers de integriteit van de overheid en -instituties waarnemen.

H2A: Ervaren van schandalen heeft een negatieve verband met hoe burgers de competentie van de overheid en -instituties waarnemen.

H2B: Ervaren van schandalen heeft een negatieve verband met hoe burgers de welwillendheid van de overheid en -instituties waarnemen.

Er wordt geen significante relatie verwacht tussen complottheorieën en competentie, complottheorieën en welwillendheid, en schandalen en integriteit. Mocht echter de hypothese bevestigd worden dat complottheorieën een negatief effect hebben op de perceptie van integriteit, dan zou vervolgonderzoek zich kunnen richten op de invloed van complottheorieën op de nalevingsbereidheid. Een negatieve perceptie van integriteit kan namelijk wijzen op een laag vertrouwen, en volgens de theorie is vertrouwen een belangrijke voorwaarde is voor nalevingsbereidheid.

H3: Complottheorieën hebben een negatief verband met de bereidheid tot naleving.

Eveneens, als de hypothese wordt bevestigd dat schandalen een negatief effect hebben op de perceptie van competentie en welwillendheid, kan aansluitend onderzoek zich richten op de invloed van schandalen op de nalevingsbereidheid. Een negatieve perceptie van deze vertrouwenskenmerken kan immers duiden op een verminderd vertrouwen, wat cruciaal is voor nalevingsbereidheid volgens de theorie.

H4: Schandalen hebben een negatief verband met de bereidheid tot naleving.

Methode

Dit onderzoek bestaat uit een literatuurstudie, die de basis vormt voor het gebruikte conceptueel model, en een kwantitatieve analyse op basis van verzamelde data via een enquête. In dit hoofdstuk wordt de toegepaste onderzoeksmethodologie nader toegelicht.

Kwantitatief onderzoek

Om deze veronderstelling te toetsen wordt een enquête uitgezet om relevante data te verzamelen, die vervolgens worden geanalyseerd met behulp van SPSS. Dit kwantitatieve onderzoek maakt gebruik van een enquête als dataverzamelmethode, waardoor een groot aantal respondenten kan worden bereikt. Dit biedt de mogelijkheid om onderzoeken of schandalen en complottheorieën meetbare invloed hebben op de houding van burgers ten aanzien van de welwillendheid, competentie en integriteit van de overheid en haar instituties, evenals op de bereidheid om regels na te leven. De antwoorden van de respondenten worden kwantitatief gemeten met behulp van schalen, waarmee de vier vooraf opgestelde hypothesen statistisch kunnen worden getoetst.

Dataverzameling

Respondenten

De enquête richt zich op Nederlandse, belastingplichtige burgers. Respondenten zijn geworven door de enquête te delen via sociale mediaplatforms zoals LinkedIn en Facebook, en door de link te verspreiden onder studiegenoten, vrienden en familie. Daarnaast is gebruikgemaakt van twee online survey-platforms SurveyCircle en SurveySwap om de respons te vergroten. De enquête is terug te vinden in bijlage 4.

Gegevens zijn verzameld over een periode van eind juli 2024 tot begin september 2024. Aan de enquête hebben in totaal 107 respondenten deelgenomen. De data van vijf respondenten is uitgesloten vanwege het niet volledig afronden van de enquête. De resterende groep bestond uit 102 respondenten. Alle respondenten zijn meerderjarig. Meer dan de helft van de respondenten is man (57%). Tweeënveertig procent is vrouw en de overige 2% is niet-binair of wenst deze informatie niet te delen. Respectievelijk is meer dan de helft van de deelnemers tussen de 35 en 54 jaar oud (65%). Enkele deelnemers zijn tussen de 18 en 24 jaar (5%) en ouder dan 65 (1%). De overige 29% zijn tussen 25 en 34 jaar en 55 en 65 jaar oud. De helft van de deelnemers heeft een afgeronde HBO-opleiding. Zesentwintig procent heeft een WO-masteropleiding afgerond. Van de respondenten heeft 14% een afgeronde MBO-opleiding en de overige 11% heeft ingevuld op de antwoorden 'Middelbaar onderwijs' (5%), 'WO-bachelor' (4%), 'Gepromoveerd' (1%) en 'Zeg ik liever niet' (1%). De meeste respondenten (79%) zijn werkzaam in loondienst. Elf procent is zelfstandig ondernemer. Een kleine groep is gepensioneerd (2%) of niet werkzaam (5%) en enkele wensen deze informatie niet vrij te geven (3%). Onder de respondenten geeft 88% aan gestemd te hebben tijdens de Tweede Kamerverkiezingen van 22 november 2023. Elf procent heeft niet gestemd tijdens de verkiezingen en één respondent deelt deze informatie liever niet.

Tabel 1

Kenmerken van de respondenten

Factor	Aantal	Percentage
Totaal	102	100%
Geslacht		
Man	57	56%
Vrouw	43	42%
Niet- binair/ derde geslacht	1	1%
Zeg dat liever niet	1	1%
Leeftijd		
18-24	5	5%
25-34	12	12%
35-44	27	26%
45-54	39	38%
55-65	17	17%
Ouder dan 65	2	2%
Opleidingsniveau		
Middelbaar onderwijs	5	5%
MBO	14	14%
HBO	50	49%
WO-Bachelor	4	4%
WO-Master	27	26%
Gepromoveerd	1	1%
Zeg ik liever niet	1	1%
Werk situatie		
Zelfstandig ondernemer	11	11%
Werkzaam in loondienst	81	79%
Niet werkzaam	5	5%
Gepensioneerd	2	2%
Zeg ik liever niet	3	3%
Deelname 2e Kamerverkiezing		
Ja	90	88%
Nee	11	11%
Zeg ik liever niet	1	1%

Meetinstrumenten

Alle niet - demografische vragen zijn geformuleerd op een vijfpuntschaal volgens de Likert-methode, waarbij respondenten kunnen aangeven in hoeverre ze het eens zijn met een stelling, variërend van 1 'Helemaal niet mee eens' tot 5 'Helemaal mee eens', tenzij expliciet anders is vermeld.

Vertrouwen

Vertrouwen is gemeten aan de hand van vier constructen. Sommige stellingen zijn gemodificeerd zijn om vertrouwen in de overheid en de Belastingdienst te meten. Vertrouwengeneigdheid wordt gemeten in het eerste construct en bestaat uit twaalf items, die gebaseerd zijn op de 'Propensity to trust scale' van Frazier et al.(2013) en de schaal die Blokstra (2019) gebruikt heeft in zijn onderzoek 'Vertrouwen in de lokale overheid'. Het tweede construct meet de kenmerken van vertrouwen; welwillendheid, integriteit en competentie in relatie tot de overheid en bestaat uit negen items. Het derde construct meet dezelfde kenmerken van vertrouwen maar nu in relatie tot de Belastingdienst en bestaat uit negen items. Voor beide constructen is gebruik gemaakt van de vragenlijst opgesteld door McKnight et al.(2002).

Tabel 2
Meetinstrumenten vertrouwen

Kenmerk	Items	Bron
Vertrouwendgeneigdheid	Meestal vertrouw ik mensen totdat mensen mij een reden geven om ze niet te vertrouwen Een ander vertrouwen is niet moeilijk voor mij Gewoonlijk heb ik vertrouwen in iemand die ik net heb ontmoet totdat ze mij een reden geven dat ik dat niet zou moeten doen Mijn neiging om anderen te vertrouwen is groot	'Propensity to trust scale'(Frazier et al., 2013)
Vertrouwendgeneigdheid	Je moet erg oppassen met mensen die je niet kent De meeste deskundigen zijn eerlijk over wat ze wel en niet weten De meeste mensen doen wat ze hebben beloofd Je moet oppassen dat mensen niet van je profiteren De meeste verkopers zijn eerlijk over hun producten De meeste reparateurs zullen niet proberen mensen af te zetten de meeste mensen geven eerlijke antwoorden bij opiniepeilingen De meeste mensen hebben het beste voor met anderen	Vertrouwen in de lokale overheid (Bos, 2011)
Vertrouwen - Welwillendheid	Ik heb het gevoel dat de overheid handelt in het voordeel van de burger Als een burger hulp nodig heeft, doet de overheid haar best om te helpen De overheid is geïnteresseerd in het welzijn van de burger, niet enkel in haar eigen belang	McKnight et al. (2002)
Vertrouwen - Integriteit	Ik vertrouw erop dat de overheid aan haar verplichtingen voldoet Ik voel me prima in mijn contacten met de overheid, aangezien de overheid over het algemeen haar afspraken nakomt Ik vertrouw er altijd op dat de overheid haar verantwoordelijkheid neemt wanneer ik met haar in contact kom	McKnight et al. (2002)
Vertrouwen - Competentie	De overheid is over het algemeen bekwaam in het bedienen van de burger De overheid doet haar best om aan de behoeften van de burger te voldoen Ik heb het gevoel dat de overheid haar werk goed uitvoert	McKnight et al. (2002)

Nalevingsbereidheid

Nalevingsbereidheid verwijst naar de bereidheid van burgers om zich te houden aan regels, wetten en burgerverplichtingen. Voor het meten van nalevingsbereidheid is gebruik gemaakt van twee constructen. Het eerste construct, bestaande uit acht items, onderzoekt in hoeverre respondenten bereid zijn om wet- en regelgeving na te leven. Omdat in de bestaande theorie geen gevalideerde schaal is gevonden voor het meten van nalevingsbereidheid is dit construct voor dit onderzoek samengesteld uit verschillende onderzoeken. Het tweede construct gaat in op belastingontwijking en -ontduiking en bestaat uit twee items, waarmee een beeld gevormd wordt van de persoonlijke normen van de respondenten. Men kan antwoorden op een vijf-punt-Likertschaal variërend van 1 'Zeer aanvaardbaar' tot 5 'Zeer onaanvaardbaar'

Tabel 3

Meetinstrumenten nalevingsbereidheid

Kenmerk	Items	Bron
Nalevingsbereidheid Construct 1	Ik draag bij aan de samenleving en een eerlijke verdeling door belasting te betalen Ik probeer zo min mogelijk belasting te betalen door zoveel mogelijk fiscale mogelijkheden te benutten Ik betaal mijn belastingen alleen omdat anderen ook belasting betalen Ik ben er trots op dat ik belasting kan betalen	Motivaction International B.V. (Rijksoverheid, 2021)
Nalevingsbereidheid Construct 1	Ik ben een voorstander van strikte handhaving van de wet Een wet waar je het niet mee eens bent moet je toch nakomen	Vertrouwen in de lokale overheid (Blokstra, 2019)
Nalevingsbereidheid Construct 1	Ik vind het normaal om mij aan de regels te houden Ik vind gestelde verplichtingen aan de burger door uitvoeringsorganisaties zoals de Belastingdienst of het UWV redelijk	Evaluatie van de participatiewet in opdracht van de Nederlandse Arbeidsinspectie (Arbeidsinspectie, 2019)
Nalevingsbereidheid Construct 2	Belastingontwijking, waarbij op een legale manier belastingen worden vermeden Belastingontduiking of fiscale fraude, waarbij op een illegale manier belastingen worden vermeden	Belastingonderzoek onder Nederlanders (Blauw Research, 2020)

Complottheorieën

Het eerste construct bestaat uit één item maakt inzichtelijk in hoeverre men in contact komt met complottheorieën. Men kan antwoorden op een vijf-punt -Likertschaal variërend van 1 'heel vaak' tot 5 'nooit'. Het tweede construct bestaat uit zes items en is gebaseerd op het onderzoek van de European Social Survey (2023) en Planting (2024). Er is één extra vraag toegevoegd door de onderzoeker over de klimaatcrisis omdat dit thema in de huidige tijdsgeest regelmatig voorkomt in complottheorieën en er geen bron beschikbaar was waar een vraag over dit onderwerp uit gehaald kon worden, dit is tevens gebaseerd op het onderzoek van Jolley en Douglas (2014). Het derde construct bestaat uit vijf items en richt zich op de complotmentaliteit om zo beeld te krijgen of de

respondenten, wanneer ze het niet eens zijn met concrete stellingen, wel geneigd zijn tot het aanhangen van complottheorieën. Voor dit construct is de gevalideerde schaal Conspiracy Mentality Scale gebruikt uit het onderzoek van Bruder et al. (2013).

Tabel 4
Meetinstrumenten complottheorieën

Kenmerk	Items	Bron
Complottheorieën Construct 1	Hoe vaak komt u in aanraking met complottheorieën via vrienden of kennissen, social media of nieuwsberichtgeving	Geen
Complottheorieën construct 2	Een kleine groep mensen neemt alle belangrijke beslissingen in de wereldpolitiek Groepen wetenschappers verdraaien, verzinnen of verzwijgen bewijsmateriaal om de bevolking te misleiden	European Social Survey (ESS ERIC, 2023)
Complottheorieën construct 2	De Nederlandse overheid maakt geheime afspraken met de media over wat er in het nieuws komt en hoe het verteld wordt Internationale bedrijven en bankiers spannen samen om er zelf beter van te worden, ten koste van het algemene welzijn Verspreiding van bepaalde virussen en/of ziektes is het resultaat van verborgen inspanningen van een organisatie	Vertrouwen in de lokale overheid (Blokstra, 2019)
Complottheorieën construct 2	De klimaatcrisis is een leugen, bedacht door mensen die geld willen verdienen of er op een andere manier belang bij hebben	Gebaseerd op onderzoek van Jolley en Douglas(2014)
Complotmentaliteit construct 3	Ik denk dat er veel zeer belangrijke dingen in de wereld gebeuren waar het publiek nooit over geïnformeerd wordt Ik denk dat politici ons meestal niet de ware motieven voor hun beslissingen vertellen Ik denk dat overheidsinstanties alle burgers nauwlettend in de gaten houden Ik denk dat gebeurtenissen die oppervlakkig gezien geen verband lijken te hebben, vaak het resultaat zijn van geheime activiteiten Ik denk dat er geheime organisaties zijn die grote invloed uitoefenen op politieke beslissingen	Conspiracy Mentality Questionnaire (Bruder et al., 2013)

Schandalen

Het eerste construct bestaat uit één item maakt inzichtelijk in hoeverre men in contact komt met schandalen. Men kan antwoorden op een vijf punt -Likertschaal variërend van 1 'heel vaak' tot 5 'nooit'. In het literatuuronderzoek zijn geen gevalideerde schalen gevonden voor het meten van schandaalperceptie of schandalen. Om deze reden heeft de onderzoeker voor dit onderzoek zelf vragen opgesteld over deze onderwerpen op basis van opgedane kennis in het literatuuronderzoek en gerelateerd recente kwesties zoals grensoverschrijdend gedrag in de Tweede Kamer (NOS, 2023) en de onterechte versoepeling van de stikstofregels voor Schiphol door het kabinet (NOS, 2024). Het tweede construct voor schandalen bestaat uit zes items. Het derde en laatste construct voor

schandaalperceptie bestaat uit vijf items en is gebaseerd op de vragen van de Conspiracy Mentality Scale van Bruder et al.(2013).

Tabel 5
Meetinstrumenten schandalen

Kenmerk	Items	Bron
Schandalen construct 1	Hoe vaak komt u in aanraking met schandalen via vrienden of kennissen, social media of nieuwsberichtgeving	Geen
Schandalen construct 2	De overheid en -instituties maken regelmatig fouten bij de uitvoering van beleid De overheid en -instituties zijn transparant over overheidsuitgaven De overheid en -instituties handelen op juiste wijze regionale problematiek af De overheid en -instituties houden zich aan de EU-wet- en regelgeving Er is sprake van corruptie binnen de overheid en -instituties Leden van de overheid en -instituties maken zich regelmatig schuldig aan grensoverschrijdend gedrag	Gebaseerd op nieuwsberichtgeving waaronder (NOS, 2023) & (NOS, 2024)
Schandaalperceptie construct 3	Ik denk dat politieke kwesties/ integriteitsaffaires in de afgelopen jaren zijn toegenomen Ik denk dat politieke kwesties en integriteitsaffaires onvermijdelijk zijn binnen de overheid en -instituties en kunnen niet worden voorkomen Ik denk dat de overheid en -instituties politieke kwesties en integriteitsaffaires vaak in de doofpot stoppen Ik denk dat de huidige cultuur binnen de overheid en -instituties politieke kwesties en integriteitsaffaires in de hand werkt Ik denk dat burgers meer betrokken moeten worden bij het toezicht op politieke kwesties en integriteitsaffaires	Gebaseerd op de vragen van de Conspiracy Mentality Scale (Bruder et al., 2013)

Demografische gegevens

In de enquête worden ook demografische gegevens verzameld. Respondenten krijgen vijf items te weten geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, werkstatus en stemgedrag tijdens de laatste Tweede Kamerverkiezingen van 22 november 2023. Deze demografische variabelen zijn geselecteerd om een uitgebreide analyse van de data mogelijk te maken en om potentiële correlaties en causale verbanden beter te kunnen onderzoeken. In bijlage 2 is tabel 12 opgenomen met meetinstrumenten voor de demografische gegevens.

Betrouwbaarheid

Om de betrouwbaarheid van de verschillende constructen in dit onderzoek te beoordelen, is de Cronbach's alpha berekend. De resultaten hiervan zijn in tabel 6 weergegeven. Opvallend hierbij is dat de Cronbach's alpha voor het construct schandaalperceptie uitkomt op ,42, wat erop zou kunnen wijzen dat de respondenten de stellingen met betrekking tot schandaalperceptie niet goed begrepen hebben of anders hebben geïnterpreteerd dan door de onderzoeker was bedoeld.

Resultaten

In dit hoofdstuk worden de beschrijvende statistieken, de resultaten van een correlatieanalyse en de uitkomsten van verschillende lineaire regressieanalyses beschreven. De resultaten worden gepresenteerd in tabellen, gevolgd door een toelichting op de waarden.

Beschrijvende statistieken

In deze paragraaf worden enkele gemiddelden en standaardafwijkingen besproken die zijn gevonden voor de variabelen: vertrouwen, vertrouwengeneigdheid, nalevingsbereidheid, complottheorieën en schandalen. Daarnaast worden ook andere belangrijke factoren toegelicht die van invloed zijn op deze variabelen. Het doel is om duidelijk te maken hoe deze variabelen en factoren samenhangen hoe ze bijdragen aan variaties in gedrag of meningen. Scores nabij 1 duiden op een negatieve attitude en scores nabij 5 op een positieve attitude ten aanzien van de getoetste stellingen, enkel bij de stellingen over belastingontwijking en -ontduiking wijzen scores nabij 1 op een positieve attitude en scores nabij 5 op een negatieve attitude ten aanzien van de getoetste stellingen.

Vertrouwen

De score van 3,89 voor het construct vertrouwengeneigdheid laat zien dat de respondenten over het algemeen positief staan tegenover het vertrouwen in anderen.

Gekeken naar het gemiddelde voor de welwillendheid van de overheid (3,57) en in de Belastingdienst (3,58) dan is zichtbaar dat de respondenten een licht positieve houding hebben ten opzichte van beide, hoewel er ruimte is voor verbetering. Ook de houding ten aanzien van de integriteit van de overheid (3,89) en de Belastingdienst (3,94) is gemiddeld positief. Daarnaast is de houding ten aanzien van de competentie van de overheid (3,65) en de Belastingdienst (3,43) positief met minimale verschillen tussen de gemiddelden. Deze uitkomsten suggereren dat het algemene vertrouwen in de overheid en de Belastingdienst vergelijkbaar is.

Nalevingsbereidheid

Gemiddeld scoort nalevingsbereidheid 3,94 wat aanduidt dat respondenten relatief positief zijn over hun naleving van wet- en regelgeving. Respondenten hebben gemiddeld een neutrale tot licht aanvaardbaar mening ten aanzien van belastingontwijking met een score van 2,88. Het gemiddelde van 4,66 duidt aan dat respondenten belastingontduiking als zeer onaanvaardbaar beschouwen aangezien dit erg dicht bij 5 (Zeer onaanvaardbaar) ligt.

Complottheorieën

De variabele complottheorieën is gemeten aan de hand van drie constructen. Het eerste construct geeft inzicht in hoe vaak respondenten in aanraking komen met complottheorieën via vrienden of kennissen, sociale media of nieuwsberichten. De gemiddelde score van 2,39 suggereert dat men zelden, maar toch met enige regelmaat, wordt blootgesteld aan complottheorieën.

De score voor het tweede construct, complotmentaliteit, is 2,65, wat erop wijst dat de respondenten gemiddeld iets meer geneigd zijn tot een neutrale houding ten opzichte van stellingen over complottheorieën, maar nog steeds dicht bij 'Mee oneens' zitten. Voor het derde construct, complottheorieën, is de score 2,12 wat aangeeft dat respondenten het vaker oneens zijn met de stellingen deze theorieën weerspiegelen. Dit betekent dat zij minder geneigd zijn om in complottheorieën te geloven.

Schandalen

De variabele schandalen is eveneens gemeten aan de hand van drie constructen. De gemiddelde score (3,21) van het eerste construct suggereert dat respondenten regelmatig met schandalen geconfronteerd worden.

Construct twee, schandaalperceptie, heeft een gemiddelde van 3,22 wat suggereert dat respondenten neigen het eens te zijn met de stellingen over stijgende ontwikkeling ten aanzien van schandalen en integriteitsaffaires binnen de overheid en -instituties. Het gemiddelde ten aanzien van schandalen is 2,94 wat erop duidt dat de respondenten een meer neutrale houding hebben ten aanzien van de stellingen over voorgestelde schandalen.

Correlatieanalyse

De correlatieanalyse in tabel 8 toont verschillende significante relaties tussen de variabelen die de houding ten aanzien van complotmentaliteit, schandalen en vertrouwen in de overheid en -instanties zoals de Belastingdienst onderzoeken. Er is een sterke positieve correlatie tussen complotmentaliteit en complottheorieën (.75) en tussen complotmentaliteit en schandalen (.49) te zien, wat suggereert dat individuen met een hogere complotmentaliteit meer geneigd zijn om complottheorieën te accepteren en gevoeliger zijn voor politieke schandalen. Bovendien zijn er significante negatieve relaties te zien tussen vertrouwengeneigdheid, de kenmerken voor vertrouwen; welwillendheid, integriteit en competentie van de overheid en de Belastingdienst en complotmentaliteit, complottheorieën, schandaalperceptie en schandalen.

Daarnaast blijkt uit de correlatietabel dat nalevingsbereidheid negatief correleert met complotmentaliteit (-,33) en schandalen (-,21). Dit suggereert dat individuen die geneigd zijn tot complotmentaliteit of sterker beïnvloed worden door politieke schandalen, waarschijnlijk een lagere nalevingsbereidheid vertonen. Ook is zichtbaar dat nalevingsbereidheid positief correleert met vertrouwengeneigdheid en de kenmerken voor vertrouwen wat de resultaten van eerdere studies (Kirchler et al., 2008; Muehlbacher et al., 2011) ondersteunt. Ook zijn er significante negatieve relatie te zien tussen het stemgedrag en de kenmerken voor vertrouwen; welwillendheid, integriteit en competentie van de overheid en de Belastingdienst. Deze resultaten suggereren dat mensen die niet stemmen, mogelijk minder vertrouwen hebben in de intenties en de capaciteit van de overheid en de Belastingdienst.

Tabel 6

Cronbach's alpha, gemiddelden, standaarddeviatie en correlatie van variabelen

	A	M	SD	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1 Nalevingsbereidheid	,64	3,92	0,46															
2 Vertrouwengeneigdheid	,79	3,89	0,48	,80**														
3 Welwillendheid Overheid	,78	3,57	0,78	,32**	,29**													
4 Integriteit Overheid	,86	3,89	0,81	,46**	,38**	,72**												
5 Competentie Overheid	,84	3,65	0,80	,45**	,34**	,72**	,81**											
6 Welwillendheid Belastingdienst	,81	3,58	0,90	,35**	,29**	,63**	,71**	,69**										
7 Integriteit Belastingdienst	,85	3,94	0,81	,37**	,27**	,57**	,73**	,61**	,81**									
8 Competentie Belastingdienst	,85	3,43	0,90	,30**	,25*	,66**	,68**	,62**	,82**	,77**								
9 Complotmentaliteit	,82	2,65	0,86	-,33**	-,30**	-,53**	-,41**	-,48**	-,32**	-,28**	-,35**							
10 Complottheorieën	,84	2,12	0,81	-,27**	-,27**	-,49**	-,43**	-,47**	-,30**	-,29**	-,32**	,75**						
11 Schandaalperceptie	,42	3,22	0,57	-,09	-,09	-,39**	-,38**	-,38**	-,39**	-,38**	-,28**	,32**	,35**					
12 Schandalen	,69	3,21	0,83	-,21*	-,13	-,44**	-,56**	-,54**	-,58**	-,50**	-,52**	,49**	,45**	,40**				
13 Geslacht	-	-	-	-,15	-,06	-,01	,02	-,02	-,01	-,07	-,04	-,15	-,13	,02	,08			
14 Leeftijd	-	-	-	,33**	,32**	-,12	-,01	-,05	,01	,05	-,04	-,06	-,03	-,01	,09	-,19		
15 Opleidingsniveau	-	-	-	-,11	-,04	,03	,03	,03	-,05	-,05	-,05	-,16	-,27**	-,05	-,07	,10	-,21*	
16 Stemgedrag	-	-	-	-,18	-,09	-,24*	-,30**	-,21*	-,35**	-,37**	-,27**	,03	,12	,06	,12	-,18	-,03	,09

. Correlatie is significant bij een significantieniveau van $p < 0,01$ (2-zijdig).***. Correlatie is significant bij een significantieniveau van $p < 0,05$ (2-zijdig).

Regressieanalyses

Op basis van de variabelen zijn verschillende regressieanalyses uitgevoerd om de effecten van de onafhankelijke variabelen op de afhankelijke variabelen in kaart te brengen en te analyseren. De regressieanalyses die een significante positieve of negatieve relatie tonen zijn hieronder beschreven. De overige regressieanalyses zijn opgenomen in bijlage 3.

De eerste regressieanalyse met integriteit als kenmerk van vertrouwen in de overheid als afhankelijke variabele en complotmentaliteit, complottheorieën, schandaalperceptie, schandalen, leeftijd, opleidingsniveau en stemgedrag als predictoren zien dat schandalen een significante negatieve relatie heeft met integriteit ($\beta = -,37$; $t = -3,80$; $p = ,01$) wat erop duidt dat mensen die een toename zien in schandalen binnen de overheid de overheid als minder integer ervaren. Deze analyse vindt geen ondersteuning voor hypothese 1 waarin gesteld wordt dat complottheorieën een negatief effect hebben op de attitude van burgers ten aanzien van de integriteit van de overheid.

Tabel 7

Lineaire regressieanalyse met afhankelijke variabele 'Integriteit van de overheid'

Variabele	β	t	p
Schandaalmentaliteit	-,15	-1,65	,10
Schandalen	-,37	-3,80	<,01
Complotmentaliteit	-,06	-0,43	,67
Complottheorieën	-,15	-1,16	,25
Leeftijd	,01	-0,10	,92
Opleidingsniveau	-,03	-0,28	,78
Stemgedrag	-,22	-2,65	,01

Er zijn geen significante relaties aangetroffen in de regressieanalyses met afhankelijke variabelen welwillendheid en competentie van de overheid. Dat betekent dat hypothesen 2A en 2B die stellen dat, schandalen significant gerelateerd zijn aan de ervaren welwillendheid en competentie van de overheid, geen ondersteuning hebben gevonden. De regressieanalyses zijn te vinden in bijlage 3, tabellen 13 en 14.

In de volgende regressietabel is competentie als kenmerk van vertrouwen in de Belastingdienst de afhankelijke variabele en zijn complotmentaliteit, complottheorieën, schandaalperceptie, schandalen, leeftijd, opleidingsniveau en stemgedrag de predictoren. Deze analyse laat zien dat schandalen een significante negatieve relatie heeft met het kenmerk competentie van de Belastingdienst ($\beta = -,48$; $t = -4,85$; $p = ,01$) wat erop duidt dat schandalen een negatief effect hebben op hoe burgers competentie van Belastingdienst waarnemen. Deze analyse ondersteunt tevens hypothese 2A.

Tabel 8

Lineaire regressieanalyse met afhankelijke variabele 'Competentie van de Belastingdienst'

Variabele	β	t	p
Schandaalmentaliteit	-,18	-1,95	,05
Schandalen	-,48	-4,85	<,01
Complotmentaliteit	-,03	-0,23	,82
Complottheorieën	,01	0,10	,92
Leeftijd	,05	0,54	,59
Opleidingsniveau	-,06	-0,70	,49
Stemgedrag	-,20	-2,40	,02

In de volgende regressieanalyse is de afhankelijke variabele integriteit als kenmerk van vertrouwen in de Belastingdienst en zijn complotmentaliteit, complottheorieën, schandaalperceptie, schandalen, leeftijd, opleidingsniveau en stemgedrag de predictoren. Deze analyse laat zien dat schandalen een significante negatieve relatie heeft met het kenmerk competentie van de Belastingdienst ($\beta = -,36$; $t = -3,61$; $p = ,01$) wat erop duidt dat schandalen een negatief effect hebben op hoe burgers integriteit van Belastingdienst waarnemen, wat betekent dat er geen ondersteuning voor hypothese 1 gevonden is.

Daarnaast laat deze analyse een significante negatieve relatie tussen stemgedrag en de waargenomen integriteit van de Belastingdienst ($\beta = -,30$; $t = -3,58$; $p = ,01$). Dit wijst erop dat het niet-stemmen onder burgers gepaard gaat met een lagere perceptie van integriteit van de Belastingdienst, wat kan betekenen dat zij deze instantie minder betrouwbaar achten.

Tabel 9
Lineaire regressieanalyse met afhankelijke variabele 'Integriteit van de Belastingdienst'

Variabele	β	t	p
Schandaalmentaliteit	-,21	-2,27	,03
Schandalen	-,36	-3,61	<,01
Complotmentaliteit	,09	0,09	,93
Complottheorieën	-,25	-0,25	,80
Leeftijd	-,75	0,76	,45
Opleidingsniveau	-,05	-0,52	,61
Stemgedrag	-,30	-3,58	<,01

In onderstaande regressieanalyse is welwillend als kenmerk van vertrouwen in de Belastingdienst de afhankelijke variabele en zijn complotmentaliteit, complottheorieën, schandaalperceptie, schandalen, leeftijd, opleidingsniveau en stemgedrag de predictoren. Deze analyse laat zien dat schandalen een significante negatieve relatie heeft met het kenmerk competentie van de Belastingdienst ($\beta = -,39$; $t = -3,85$; $p = ,01$) wat erop duidt dat schandalen een negatief effect hebben op hoe burgers de welwillendheid van Belastingdienst waarnemen. Deze analyse ondersteunt tevens hypothese 2B.

Tabel 10
Lineaire regressieanalyse met afhankelijke variabele 'Welwillendheid van de Belastingdienst'

Variabele	β	t	p
Schandaalmentaliteit	-,06	-0,68	,50
Schandalen	-,39	-3,85	<,01
Complotmentaliteit	-,12	-0,88	,38
Complottheorieën	-,02	-0,14	,89
Leeftijd	-,04	-0,42	,68
Opleidingsniveau	-,08	-0,88	,38
Stemgedrag	-,29	-3,39	,01

In tabel 11 wordt is nalevingsbereidheid de afhankelijke variabele en zijn welwillendheid, integriteit en competentie van de overheid, welwillendheid, integriteit en competentie van de Belastingdienst, complotmentaliteit, complottheorieën, schandaalperceptie, schandalen, leeftijd, opleidingsniveau en stemgedrag de predictoren. De analyse laat zien dat leeftijd een significantie

positieve relatie heeft met nalevingsbereidheid ($\beta = ,36$; $t = 3,93$; $p = ,01$) wat erop duidt dat mensen met een hogere leeftijd een hogere nalevingsbereidheid hebben. Schandalen en complottheorieën hebben beide geen significant negatief effect op nalevingsbereidheid, waarmee er geen ondersteuning is gevonden voor hypothese 3 en hypothese 4.

Tabel 11

Lineaire regressieanalyse met afhankelijke variabele 'Nalevingsbereidheid'

Variabele	β	t	p
Welwillendheid Overheid	-,05	-0,31	,76
Integriteit Overheid	,27	1,55	,12
Competentie Overheid	,25	1,60	,12
Welwillendheid Belastingdienst	-,12	-0,72	,47
Integriteit Belastingdienst	,10	0,60	,55
Competentie Belastingdienst	,05	0,30	,77
Schandaalmentaliteit	,17	1,70	,09
Schandalen	,05	0,44	,66
Complotmentaliteit	-,19	-1,33	,18
Complottheorieën	,01	0,09	,93
Leeftijd	,36	3,93	<,01
Opleidingsniveau	-,06	-0,59	,56
Stemgedrag	-,04	-0,41	,68

De regressieanalyses tonen geen significant negatief effect van complottheorieën op hoe burgers de integriteit van de overheid en de Belastingdienst waarnemen, waarmee hypothese 1 geen ondersteuning heeft gekregen. Hypothese 2A en 2B, die stellen dat schandalen een negatieve invloed hebben op de perceptie van de competentie en welwillendheid van de overheid en haar instituties, wordt slechts gedeeltelijk bevestigd. De regressieanalyses laten namelijk geen significant negatief effect zien wanneer de welwillendheid en competentie van de overheid als afhankelijke variabelen worden gebruikt. Echter, wanneer de welwillendheid en competentie van de Belastingdienst als afhankelijke variabelen worden meegenomen, wordt er wel een significant negatief effect gevonden. Daarnaast hebben zowel complottheorieën als schandalen hebben geen significant negatief effect op nalevingsbereidheid, wat betekent dat voor zowel hypothese 3 als hypothese 4 geen ondersteuning gevonden is.

Discussie

Dit onderzoek richtte zich op de vraag *‘In welke mate hebben schandalen en complottheorieën invloed op het vertrouwen van de burger in de overheid, en in welke mate heeft dit een effect op de nalevingsbereidheid van de burger?’* Om dit te onderzoeken werden vier hypothesen getest.

De eerste hypothese stelde dat complottheorieën een negatieve invloed hebben op hoe burgers de integriteit van de overheid en haar instituties ervaren. De resultaten van de analyse moeten wat voorzichtig worden geïnterpreteerd omdat deze hypothese niet met één maar met twee variabelen, complottheorieën en complotmentaliteit, is getoetst. Hoewel er significante negatieve verbanden werden gevonden tussen, complotmentaliteit, complottheorieën en de competentie, integriteit en welwillendheid van zowel de overheid als de Belastingdienst, toonden meer gerichte analyses geen significante invloed van deze factoren op de vertrouwenskenmerken. Dit betekent dat, in tegenstelling tot de verwachtingen, een negatief effect van complottheorieën op het vertrouwen in de overheid en haar instellingen niet werd bevestigd. Deze verwachting was gebaseerd op eerder onderzoek van Sunstein en Vermeule (2009), die aantoonde dat complottheorieën een negatief effect hebben op het vertrouwen in de overheid.

Een mogelijke verklaring hiervoor kan liggen in de steekproef. Ondanks dat in de analyses geen significant verband gevonden wordt tussen opleidingsniveau en complottheorieën, zou opleidingsniveau een verklaring kunnen zijn voor het niet vinden van een negatief verband. Onderzoek naar complottheorieën toont namelijk een verband tussen opleidingsniveau en de neiging om complottheorieën te ondersteunen. Douglas et al. (2016) laten zien dat mensen met een lager opleidingsniveau vaker geneigd zijn complottheorieën te geloven. In deze steekproef had slechts 19% van de respondenten een middelbare school- of een MBO-opleiding afgerond, terwijl 79% van de respondenten een HBO- of universitaire opleiding had voltooid. Dit is niet representatief voor de Nederlandse bevolking, waarbij 39% een diploma op middelbaar niveau bezit (Sociaal en Cultureel Planbureau, 2020). Daarnaast kan de werksituatie een rol spelen. Van de respondenten is 90% werkzaam in loondienst of als zelfstandig ondernemer, wat kan duiden op een stabiele financiële situatie en een zekere mate van persoonlijke en maatschappelijke stabiliteit. Dit zou hen minder vatbaar kunnen maken voor gevoelens van vervreemding of machteloosheid, twee factoren die volgens Abalakina-Paap et al. (1999) bijdragen aan het geloof in complottheorieën.

Ook blijkt uit de resultaten dat de respondenten een hoge mate van vertrouwengeneigdheid vertonen, wat erop wijst dat zij over het algemeen vertrouwen hebben in anderen. Dit zou ervoor kunnen zorgen dat zij minder snel geloven dat anderen tegen hen samenspannen, en daardoor minder vatbaar zijn voor complottheorieën. Ten slotte laten de resultaten van de European Social Survey (van Wijk, Eismann, & Liefbroer, 2023) zien dat de meeste Nederlanders het over het algemeen niet eens zijn met stellingen over complottheorieën, wat ook een mogelijke verklaring biedt voor het uitblijven van een negatieve relatie tussen complottheorieën en vertrouwen in de overheid.

De verwachting van hypothese 2A en hypothese 2B, dat schandalen een negatieve invloed hebben op de kenmerken competentie en welwillendheid van de overheid en haar instituties is slechts gedeeltelijk bevestigd. Bij de interpretatie van resultaten is enige voorzichtigheid geboden omdat deze hypothesen niet alleen met de variabele schandalen, maar ook met schandaalperceptie als variabele is getoetst. Uit de analyses blijkt dat schandaalperceptie en schandalen een significant negatieve relatie hebben met hoe burgers de integriteit van de overheid waarnemen en géén significant negatief effect hebben op de competentie en welwillendheid van de overheid. Schandalen hebben daarentegen wel een significant negatieve relatie met *alle* vertrouwenskenmerken ten

aanzien van de *Belastingdienst*. De verwachting dat schandalen een negatief effect hebben op vertrouwen was gebaseerd op eerdere onderzoeken waarin dit verband is gevonden (Anderson & Tverdova, 2003; Bowler & Karp, 2004; Kaasa & Andriani, 2022; Kanne & Driessen, 2021; Keele, 2007).

Het verschil in resultaten tussen de Belastingdienst en de overheid kan worden verklaard door de rol van de Belastingdienst in de Toeslagenaffaire. De Belastingdienst heeft als toezichthouder een grote machtspositie gedelegeerd gekregen, waarbij zij verantwoordelijk is voor de handhaving van de belastingwetgeving. Deze legitieme macht werd echter misbruikt tijdens de uitvoering van het toeslagenbeleid, wat leidde tot ernstige benadeling van duizenden gezinnen. Dit komt overeen met de bevindingen van Ulbig en Miller (2012), die wijzen op het verband tussen schandalen met de professionele rol van een gezagdrager en dat dit leidt tot meer negatieve reacties van het publiek. De harde en oneerlijke aanpak van de Belastingdienst heeft bijgedragen aan een dalend vertrouwen in deze specifieke instantie, terwijl de overheid als geheel mogelijk iets meer vertrouwen geniet omdat het bredere bestuurlijke complex niet altijd direct verantwoordelijk werd gehouden voor dit specifieke schandaal. Dit sluit aan bij de analyse van van den Berg et al. (2017), die stellen dat de Belastingdienst haar machtspositie op disproportioneel harde wijze heeft gebruikt.

Een andere mogelijke verklaring is de uitgebreide media-aandacht die de Toeslagenaffaire heeft gekregen, vooral sinds de omvang van de misstanden in 2016 aan het licht kwam. Dit heeft opnieuw de aandacht getrokken toen op 27 februari 2024 het eindrapport over het fraudebeleid en dienstverlening door de overheid werd gepresenteerd. Daarnaast hebben culturele producties, zoals de dramaserie *De Toeslagenaffaire*, die werd gepresenteerd tijdens het Nederlands Film Festival 2024, en de film: *De jacht op Meral Ö*, die hetzelfde jaar in de bioscopen verscheen, bijgedragen aan het publieke bewustzijn. Door deze aanhoudende publiciteit en het vertalen van de ervaringen van gedupeerden naar het witte doek, is de rol van de Belastingdienst als uitvoerder van het beleid extra benadrukt. Dit heeft mogelijk geleid tot een sterker negatief beeld van de Belastingdienst in vergelijking met de overheid als geheel. Miller (1999) beschrijft in zijn artikel over het Clinton – Lewinsky schandaal hoe negatieve media-aandacht het vertrouwen van het publiek in de president kan ondermijnen. Op dezelfde manier zou de grote hoeveelheid negatieve berichtgeving over de Toeslagenaffaire en de Belastingdienst kunnen hebben bijgedragen aan een kritischer oordeel van het publiek over deze instantie. De media spelen een cruciale rol in hoe het publiek schandalen en betrokken instanties, zoals de Belastingdienst, waarneemt.

Analyses laten een negatieve relatie zien tussen stemgedrag en de kenmerken voor vertrouwen. Een mogelijke verklaring voor het niet bevestigen het effect van schandalen op de ervaren competentie en welwillendheid van de overheid kan samenhangen met het stemgedrag van de deelnemers. Maar liefst 88% van de respondenten heeft deelgenomen aan de Tweede Kamerverkiezingen op 22 november 2023. Deze verkiezingen markeerden een belangrijk politiek keerpunt, aangezien ze leidde tot de formatie van een totaal ander kabinet dan de voorgaande jaren, waarin het kabinet – Rutte IV regeerde. Het kabinet – Rutte IV, dat in juli 2023 viel vanwege onenigheid over het asielbeleid, werd gezien als verantwoordelijke voor de schandalen, waaronder de Toeslagenaffaire, die het vertrouwen in de overheid ernstig hebben geschaad. Het nieuwe kabinet, dat gevormd werd na de verkiezingen van 2023, had een sterk afwijkende samenstelling, wat erop duidt dat kiezers kozen voor verandering en nieuwe beleidsrichtingen. Deze verschuiving naar een nieuw politiek tijdperk kan hebben geleid tot een hernieuwde focus naar de toekomst en de potentiële verbeteringen die het nieuwe kabinet zou kunnen brengen. Dit zou kunnen verklaren waarom de negatieve effecten van eerdere schandalen, zoals die onder het kabinet – Rutte IV, minder zwaar lijken te wegen op de perceptie van de huidige overheid.

Het onderzoek heeft geen significante negatieve relatie aangetoond tussen nalevingsbereidheid en complottheorieën, zoals gesteld in hypothese 3. Dat complottheorieën geen

significant effect hebben op nalevingsbereidheid, staat niet in lijn met de verwachtingen en eerder onderzoek. Zo toonden Jolley en Douglas (2014) in hun studie aan dat complottheorieën wel degelijk invloed kunnen hebben op gedragsintenties. Ook voor hypothese 4, *schandalen hebben een negatief effect op de bereidheid tot naleving*, wordt in dit onderzoek geen significante negatieve relatie aangetoond.

Het gebruikte meetinstrument voor nalevingsbereidheid zou een mogelijke verklaring kunnen zijn voor het niet bevestigen van het effect van complottheorieën en schandalen op nalevingsbereidheid. Aangezien de vragenlijst specifiek voor dit onderzoek is ontwikkeld nog niet is gevalideerd, kan dit de betrouwbaarheid van de resultaten beïnvloeden. Hoewel de Cronbach's alpha matig is, wordt deze in sociaalwetenschappelijk onderzoek als acceptabel beschouwd.

De steekproef kan ook een mogelijke verklaring bieden voor het ontbreken van een relatie tussen complottheorieën en nalevingbereidheid. De resultaten laten zien dat de respondenten over het algemeen oneens waren met de stellingen over complottheorieën en een lage complotmentaliteit vertoonden. Het is mogelijk dat een steekproef met een andere samenstelling van respondenten een significante negatieve relatie van complottheorieën op nalevingbereidheid had kunnen bevestigen.

Ook de onderzoeksopzet kan een verklaring bieden voor het niet aantonen van een relatie tussen complottheorieën en nalevingsbereidheid. In de studie van Jolley en Douglas (2014) werd gebruik gemaakt van een experiment waarbij respondenten onder andere werden blootgesteld aan complottheorieën over klimaatverandering. Vervolgens werden zij bevraagd over hun intenties om hun eigen CO₂-voetafdruk te verminderen. In dit onderzoek is gebruik gemaakt van een enquête wat een meer observationeel karakter heeft. Een experimentele aanpak biedt meer controle en directe observatie van causale verbanden, waardoor het effect van complottheorieën op gedragsintenties beter zichtbaar maakt. Toekomstig onderzoek zou een vergelijkbare experimentele methode kunnen gebruiken om de relatie tussen complottheorieën en nalevingbereidheid scherper in kaart te brengen.

Opvallend is dat, ondanks positieve relaties tussen de vertrouwenskenmerken en nalevingsbereidheid, een significant positieve relatie in meer gerichte analyses niet werd bevestigd. Dit staat in contrast met de verwachtingen en eerdere studies, waarin vertrouwen wordt gezien als een van de twee sleutelvariabelen (Gangl et al., 2015; Kirchner et al., 2008; Muehlbacher et al., 2011). Dit zou erop kunnen wijzen dat de legitieme macht van de Belastingdienst wellicht een grotere rol speelt dan verwacht, of dat er wellicht andere factoren, zoals belastingmoraal en fiscale rechtvaardigheid, een grotere invloed hebben op nalevingsbereidheid, zoals ook blijkt uit het onderzoek van Taing en Chang (2021).

Limitaties

Daarnaast kende dit onderzoek een aantal limitaties. Ten eerste de grootte van de steekproef. Hoewel de steekproefgrootte beperkt is, wat mogelijk van invloed is op de resultaten, was het doel van dit onderzoek niet zozeer gericht op het verkrijgen van absolute waarden, maar op het vaststellen van verbanden. Er was voldoende variatie in de antwoorden was om relevante patronen en verbanden te identificeren.

Ook kan de werving via social media- en surveyplatforms een bias introduceren, omdat alleen mensen die actief zijn deze platforms de mogelijkheid hadden om deel te nemen. Daarnaast kan de verspreiding via Facebook en LinkedIn ertoe bijdragen dat respondenten voornamelijk mensen zijn die zich binnen dezelfde kringen als de onderzoeker begeven. Dit kan de representativiteit van de steekproef beperken, omdat de deelnemers mogelijk vergelijkbare achtergronden, opvattingen of

interesses delen. Ook bestaat de kans dat respondenten geworven via SurveySwap en SurveyCircle de enquête snel invulden om zelf nieuwe respondenten te werven voor hun eigen onderzoek. In zulke gevallen worden vragen mogelijk minder aandachtig ingevuld, waardoor sommige items niet goed meten wat ze moesten meten. Dit leidt tot een lagere validiteit van de antwoorden en kan ertoe leiden dat de antwoorden mogelijk niet echt de attitudes of opvattingen van de respondenten weerspiegelen. Ten slotte bestaat de kans dat de respondenten sommige vragen sociaal wenselijk hebben beantwoord, wat de betrouwbaarheid van de antwoorden verder zou kunnen beïnvloeden.

Tijd speelt een belangrijke rol in de beperkingen van dit onderzoek, vooral met betrekking tot de periode waarin het is uitgevoerd. Maatschappelijke en politieke omstandigheden veranderen continu, waardoor de bevindingen mogelijk slechts de meningen en attitudes van deelnemers tijdens het dataverzamelmoment weerspiegelen. Hierdoor kan het zijn dat ze niet volledig de dynamiek en veranderingen vastleggen die zich na de onderzoeksperiode hebben voorgedaan.

De vragenlijsten voor nalevingsbereidheid, schandalen en schandaalperceptie zijn specifiek ontwikkeld voor dit onderzoek en zijn tot nu toe nog niet gevalideerd. Het ontbreken van validatie kan de betrouwbaarheid van de resultaten beïnvloeden, aangezien het risico bestaat dat de vragen niet alle relevante aspecten van de onderzochte concepten dekken of dat respondenten de vragen anders interpreteren dan bedoeld. Het is daarom belangrijk deze beperkingen in overweging te nemen bij de interpretatie van bevindingen.

Toekomstig onderzoek

De bevindingen van deze studie bieden verschillende aanknopingspunten voor toekomstig onderzoek. Een interessante richting zou zijn om het verband tussen opleidingsniveau, complottheorieën en vertrouwen in de overheid verder te onderzoeken. Dit kan helpen om beter te begrijpen hoe deze factoren elkaar beïnvloeden en welke maatregelen de overheid kan nemen om eventuele negatieve gevolgen te beperken.

Daarnaast kan toekomstig onderzoek zich richten op de impact van specifieke schandalen. In deze studie werden verschillen gevonden in hoe schandalen de Belastingdienst en de overheid in brede zin beïnvloeden. Toekomstig onderzoek zou de invloed van schandalen zoals de Toeslagenaffaire op het vertrouwen in verschillende overheidsinstanties nader kunnen analyseren. Dit zou waardevolle inzichten kunnen opleveren over hoe schandalen het vertrouwen in verschillende niveaus van de overheid aantasten. Met behulp van deze inzichten kan de overheid gerichte maatregelen nemen om het vertrouwen te herstellen, beter te communiceren met burgers en toekomstige schade aan haar reputatie te beperken. Daarnaast helpt dit onderzoek om te identificeren welke instanties het meest kwetsbaar kunnen zijn voor vertrouwensverlies.

Ook de rol van de media op de publieke perceptie van schandalen nader is een belangrijk onderwerp voor verder onderzoek. Gezien de aanhoudende media-aandacht voor de Toeslagenaffaire, zou het nuttig zijn om te onderzoeken hoe de hoeveelheid en de aard van mediaberichtgeving over schandalen het vertrouwen in de overheid en haar instituties beïnvloeden. Door te weten hoe mediaberichtgeving de perceptie van de burgers beïnvloeden kunnen beleidsmakers en overheidsinstanties strategieën ontwikkelen om effectief te reageren op schandalen. Dit kan helpen bij het herstellen van vertrouwen en het versterken van de transparantie en communicatie met het publiek.

Zoals Von Sikorski (2018) aangeeft is, er tot op heden maar weinig wetenschappelijk onderzoek gedaan naar de langetermijneffecten van grote politieke schandalen op vertrouwen in de overheid. Het is daarom geen verrassing dat het zinvol zou zijn om longitudinaal onderzoek naar deze effecten uit te voeren. Door dezelfde variabelen over een langere periode te volgen, kunnen

onderzoekers scherper in kaart brengen hoe opvattingen over vertrouwen in de overheid zich vormen en verschuiven onder invloed van veranderende maatschappelijke en politieke omstandigheden.

Onderzoek naar de langetermijneffecten is waardevol omdat het inzicht geeft in de dynamiek van vertrouwen. Het draait niet allen om de directe klap die een schandaal veroorzaakt, maar ook om het verloop van vertrouwen in de tijd: herstelt het zich, of brokkelt het verder af? Naarmate nieuwe informatie boven water komt en de publieke discussie ontwikkelt, ontstaat een subtieler beeld van hoe burgers reageren op schandalen. Longitudinale studies brengen patronen aan het licht die beleidsmakers de kans geven om gericht in te spelen op de factoren die wantrouwen in stand houden of zelfs versterken. Daarmee kunnen overheden beter tegemoetkomen aan de zorgen en verwachtingen van hun burgers, een noodzakelijke voorwaarde voor het behoud van democratische stabiliteit.

Deze studie toonde geen significant verband tussen vertrouwen en nalevingsbereidheid, wat aanleiding geeft tot nog een laatste suggestie voor toekomstig onderzoek: het onderzoeken van de invloed van macht op nalevingsbereidheid. Het zou nuttig zijn om te achterhalen hoe de legitieme macht van instanties zoals de Belastingdienst bijdraagt aan de bereidheid van burgers om regels te volgen, los van hun vertrouwen in diezelfde instanties. Dit onderzoek kan inzicht geven in hoe burgers zich gedragen ten opzichte van autoriteiten, ook wanneer vertrouwen ontbreekt. Zo kan een beter begrip ontstaan van de mechanismen die naleving stimuleren, zelfs in een klimaat van verminderd vertrouwen, en kan de overheid effectiever inspelen op deze dynamiek om nalevingsbereidheid te bevorderen.

Conclusie

Dit onderzoek biedt een verfijning van bestaande inzichten in de relatie van complottheorieën, schandalen en vertrouwen in de overheid en haar instanties. Waar eerder onderzoek zoals van Sunstein en Vermeule (2009) aantoonde dat complottheorieën het vertrouwen in de overheid ondermijnen, suggereert deze studie dat de relatie minder eenduidig is. Contextuele factoren, zoals opleidingsniveau en sociaaleconomische stabiliteit, spelen mogelijk een belangrijke rol in hoe complottheorieën het vertrouwen beïnvloeden.

Een opvallend resultaat is het onderscheid in de impact van schandalen op specifieke overheidsinstanties. Schandalen blijken een groter effect te hebben op het vertrouwen in de Belastingdienst dan in de bredere overheid, wat benadrukt dat toekomstig onderzoek gericht moet zijn op de relatie tussen specifieke schandalen en hun gevolgen voor afzonderlijke instellingen.

Ook de relatie tussen vertrouwen en nalevingbereidheid wordt genuanceerd. Hoewel er een verband is, lijken andere factoren, zoals de macht van de Belastingdienst, misschien zwaarder te wegen. In Nederland zou naleving van regels wellicht meer voortkomen uit een gevoel van verplichting of dwang dan aanvankelijk werd gedacht, of is het een andere factor, zoals belastingmoraal, die een grotere rol speelt bij nalevingsbereidheid dan in eerste instantie werd gedacht (Taing & Chang, 2021).

Ten slotte suggereert dit onderzoek dat de aanhoudende media-aandacht voor het Toeslagenschandaal, sinds de eerste misstanden in 2016 aan het licht kwamen, een belangrijke verklaring kan zijn voor het blijvend lage vertrouwen in de Belastingdienst.

Bibliografie

- Abalakina-Paap, M., Stephan, W. G., Craig, T., & Gregory, W. L. (1999). Beliefs in conspiracies. *Political Psychology*, 20(3), 637–647. <https://doi.org/10.1111/0162-895X.00160>
- Abbing, M. R., Knijnenburg, M., Jonk, A., Verbeet, G., de Winter, M., Waslander, S., Bijlsma, M., van Vuuren, D., ter Weel, B., Boogaard, G., Mikkers, J., Spies, L., Polman, H., Unfried, M., Mertens, P., & Kalshoven, F. (2021). *Essaybundel institutionele verhoudingen tijdens en na crisistijd*. 88.
- AIVD. (2023). *Anti-institutioneel extremisme in Nederland*. Mei, 1–42. <https://www.aivd.nl/publicaties/documenten/publicaties/2023/05/25/anti-institutioneel-extremisme-in-nederland-een-ernstige-dreiging-voor-de-democratische-rechtsorde>
- AIVD, NCTV, & Politie. (2024). *Met de rug naar de samenleving. Een analyse van de soevereinenbeweging in Nederland*. April. <https://www.aivd.nl/actueel/nieuws/2024/04/09/soevereinenbeweging-ondermijnt-democratische-rechtsorde>
- Anderson, C. J., & Tverdova, Y. V. (2003). Corruption, political allegiances, and attitudes toward government in contemporary democracies. *American Journal of Political Science*, 47(1), 91–109. <https://doi.org/10.1111/1540-5907.00007>
- Andreoni, J., Erard, B., & Feinstein, J. (1998). Tax Compliance. *Journal of Economic Literature*, 36(2), 818–860.
- Arbeidsinspectie, N. (2019, november 21). *Klantenquête en evaluatie beschut werk*. Opgehaald van Nederlandse Arbeidsinspectie: <https://www.nlarbeidsinspectie.nl/publicaties/publicaties/2019/11/21/klantenquete-en-evaluatie-beschut-werk>
- Autoriteit Persoonsgegevens. (2020). *Belastingdienst/Toeslagen: De verwerking van de nationaliteit van aanvragers van kinderopvangtoeslag*. 1–84. https://autoriteitpersoonsgegevens.nl/sites/default/files/atoms/files/onderzoek_belastingdienst_kinderopvangtoeslag.pdf
- Belastingdienst. (2022, september 9). *Wat zijn de kerntaken van de belastingdienst*. Opgehaald van over ons Belastingdienst: <https://over-ons.belastingdienst.nl/organisatie/organisatie-en-taken/#h-wat-zijn-de-kerntaken-van-de-belastingdienst>
- Blokstra, J. (2019). *Vertrouwen in de lokale overheid: Een methodologische zoektocht naar factoren die het vertrouwen in de gemeente verklaren*. [Erasmus University Rotterdam]. <https://repub.eur.nl/pub/122601/>
- Bos, K. van den. (2011). *Vertrouwen in de overheid: wanneer hebben burgers het, wanneer hebben ze het niet*. [http://igitur-archive.library.uu.nl/fss/2011-0311-200338/Van den Bos \(2011 essay BZK\) vertrouwen in de overheid.pdf](http://igitur-archive.library.uu.nl/fss/2011-0311-200338/Van%20den%20Bos%20(2011%20essay%20BZK)%20vertrouwen%20in%20de%20overheid.pdf)
- Bowler, S., & Karp, J. A. (2004). Politicians, scandals, and trust in government. *Political Behavior*, 26(3), 271–287. <https://doi.org/10.1023/B:POBE.0000043456.87303.3a>
- Bruder, M., Haffke, P., Neave, N., Nouripanah, N., & Imhoff, R. (2013). *Measuring individual differences in generic beliefs in conspiracy theories across cultures: Conspiracy Mentality Questionnaire*.
- CBS. (2022, juni 28). *Kenmerken van gedupeerde gezinnen toeslagenaffaire*. Opgehaald van Centraal Bureau voor Statistiek: <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2022/26/kenmerken-van-gedupeerde-gezinnen-toeslagenaffaire>

CBS. (2023, mei 9). Minste vertrouwen in Tweede Kamer in 10 jaar tijd. Opgehaald van CBS: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2023/19/minste-vertrouwen-in-tweede-kamer-in-10-jaar-tijd>

Douglas, K. M., Sutton, R. M., Callan, M. J., Dawtry, R. J., & Harvey, A. J. (2016). Someone is pulling the strings: hypersensitive agency detection and belief in conspiracy theories. *Thinking and Reasoning*, 22(1), 57–77. <https://doi.org/10.1080/13546783.2015.1051586>

Enquête: vertrouwen in de politiek is enorm laag. (2022, september 20). Opgehaald van NOS: <https://nos.nl/collectie/13915/artikel/2445243-enquete-vertrouwen-in-de-politiek-is-enorm-laag>

ESS ERIC, E. S. (2023). ESS round 10 - 2020. Democracy, Digital social contacts. Sikt - Norwegian Agency for Shared Services in Education and Research. Opgehaald van European Social Survey European Research Infrastructure (ESS ERIC) (2023): <https://doi.org/10.21338/NSD-ESS10-2020>.

Frazier, M. L., Johnson, P. D., & Fainshmidt, S. (2013). Development and validation of a propensity to trust scale. *Journal of Trust Research*, 3(2), 76–97. <https://doi.org/10.1080/21515581.2013.820026>

Gangl, K., Hofmann, E., & Kirchler, E. (2015). Tax authorities' interaction with taxpayers: A conception of compliance in social dilemmas by power and trust. *New Ideas in Psychology*, 37, 13–23. <https://doi.org/10.1016/j.newideapsych.2014.12.001>

Grimmelikhuijsen, S., Porumbescu, G., Hong, B., & Im, T. (2013). Stephan Grimmelikhuijsen is a postdoctoral researcher in the Utrecht The Effect of Transparency on Trust in Government: A Cross-National Comparative Experiment 575. *Public Administration Review*, 73(4), 575–586. <https://doi.org/10.1111/puar.12047>.The

Hart voor Vrijheid. (sd). Geboortetrust, Live Life Claim (LLC), De Hoge Raad van de Kinderen. Opgehaald van Hart voor vrijheid: <https://hartvoorvrijheid.nl/parallel/soevereiniteit/>

Hartman, C., & Vroon- Najem, V. (2023). Op zoek naar alternatieven. Sociaal En Cultureel Planbureau, Juni. <https://www.scp.nl/publicaties/publicaties/2023/06/23/op-zoek-naar-alternatieven>

Het Eerlijke Verhaal. (2022). Het eerlijke verhaal. Opgehaald van Arbeidsmigranten pikken onze banen in: <https://heteerlijkeverhaal.nu/arbeidsmigranten-pikken-onze-banen-in>

Invernizzi, G. M., & Mohamed, A. E. (2023). Trust Nobody: How Voters React to Conspiracy Theories. *Journal of Experimental Political Science*, 10(2), 201–208. <https://doi.org/10.1017/XPS.2022.11>

Jolley, D., & Douglas, K. M. (2014). The social consequences of conspiracism: Exposure to conspiracy theories decreases intentions to engage in politics and to reduce one's carbon footprint. *British Journal of Psychology*, 105(1), 35–56. <https://doi.org/10.1111/bjop.12018>

Kaasa, A., & Andriani, L. (2022). Determinants of institutional trust: The role of cultural context. *Journal of Institutional Economics*, 18(1), 45–65. <https://doi.org/10.1017/S1744137421000199>

Kanne, P. (2021). Draagvlak Coronabeleid & 2G. I&O Research, November. <https://www.ipsos-publiek.nl/wp-content/uploads/2021/11/rapportage-corona-draagvlak-november-2021-ieno-research-1.pdf>

Kanne, P. (2024, juli 2). Vertrouwen in overheid gestegen, met name onder lager opgeleiden. Opgehaald van Ipsos I&O: <https://206.wpcdnnode.com/ipsos-publiek.nl/wp-content/uploads/2024/07/analyse-vertrouwen-in-overheid-naar-opleiding-ipsos-ieno.pdf>

- Kanne, P., & Driessen, M. (2021). Vertrouwen in overheid na drie grote kwesties. I&O Research, Maart. https://www.ioresearch.nl/wp-content/uploads/2021/03/bwebpr21_mrt_nrc_betrouwbare-overheid_def.pdf
- Keele, L. (2007). Social Capital and the Dynamics of Trust in Government. *American Journal of Political Science*, 51(2), 241–254. <https://doi.org/10.2307/j.ctv1220gst.17>
- Kirchler, E., Hoelzl, E., & Wahl, I. (2008). Enforced versus voluntary tax compliance: The “slippery slope” framework. *Journal of Economic Psychology*, 29(2), 210–225. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2007.05.004>
- Mayer, R. C., Davis, J. H., & Schoorman, D. F. (1995). An Integrative Model of Organizational Trust. *Academy of Management Review*, 20(3), 709–734.
- McKnight, D. H., & Chervany, N. L. (2001). Trust and Distrust Definitions: One Bite at a Time. *Trust in Cyber-Societies*, 2246, 27–54. <https://doi.org/10.1109/EmergiTech.2016.7737364>
- McKnight, D. H., Choudhury, V., & Kacmar, C. (2002). Developing And Validating Trust Measure for E-Commerce: An Integrative Typology. *Information System Research. Information Systems Research*, 13(3), 334–359.
- Meijers, M., van Drunen, Y., & Jacobs, K. (2022, december 14). Stuk Rood Vlees. Opgehaald van Klimaatverandering is een hoax: populisme en steun voor klimaatbeleid: <https://stukroodvlees.nl/klimaatverandering-is-een-hoax-populisme-en-steun-voor-klimaatbeleid/>
- Miller, A. H. (1999). Sex, politics, and public opinion: What political scientists really learned from the Clinton-Lewinsky scandal. *PS - Political Science and Politics*, 32(4), 721–729. <https://doi.org/10.1017/S1049096500056560>
- Mohammed, H., & Tangl, A. (2024). Taxation Perspectives: Analyzing the Factors behind Viewing Taxes as Punishment—A Comprehensive Study of Taxes as Service or Strain. *Journal of Risk and Financial Management*, 17(1). <https://doi.org/10.3390/jrfm17010005>
- Molm, L. (1994). Is Punishment Effective? Coercive Strategies in Social Exchange. *Social Psychology Quarterly*, 57(2), 75–94.
- Muehlbacher, S., Kirchler, E., & Schwarzenberger, H. (2011). Voluntary versus enforced tax compliance: Empirical evidence for the “slippery slope” framework. *European Journal of Law and Economics*, 32(1), 89–97. <https://doi.org/10.1007/s10657-011-9236-9>
- Mulder, T. (2023, oktober 12). Autonomen geloven dat ze zich mogen onttrekken aan de overheid. Maar dat is een illusie. Opgehaald van Pointer: <https://pointer.kro-ncrv.nl/autonomen-geloven-mogen-onttrekken-aan-overheid-een-illusie>
- Napolitano, M. G., & Reuter, K. (2023). What is a Conspiracy Theory? *Erkenntnis*, 88(5), 2035–2062. <https://doi.org/10.1007/s10670-021-00441-6>
- NOS. (2023, april 17). Aanpak grensoverschrijdend gedrag in Tweede Kamer onvoldoende, blijkt uit onderzoek. Opgehaald van NOS: <https://nos.nl/collectie/13887/artikel/2471750-aanpak-grensoverschrijdend-gedrag-in-tweede-kamer-onvoldoende-blijkt-uit-onderzoek>
- NOS. (2024, april 30). NRC: Kabinet versoepelde stikstofregels speciaal voor Schiphol. Opgehaald van NOS: <https://nos.nl/artikel/2518690-nrc-kabinet-versoepelde-stikstofregels-speciaal-voor-schiphol>
- NU.nl. (2022, augustus 30). Ondanks gedegen onderzoek blijven er complottheorieën rond de dood van Diana. Opgehaald van NU.nl: <https://www.nu.nl/koningshuis/6220769/ondanks-gedegen->

onderzoek-blijven-er-complottheorieen-rond-de-dood-van-diana.html?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F

Onderzoeksraad voor Veiligheid. (2023). Aanpak coronacrisis Aanpak coronacrisis. Deel 3: januari 2020 - september 2022. Oktober. <https://onderzoeksraad.nl/aanpak-coronacrisis-deel-3-januari-2020-september-2022/>

Parlementaire Ondervragingscommissie Kinderopvangtoeslag. (2020). Ongekend Onrecht. 132. https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/20201217_eindverslag_parlementaire_ondervragingscommissie_kinderopvangtoeslag.pdf

Planting, B. (2024). Enquête complottheorieën. Opgehaald van <https://www.smartsurvey.co.uk/s/m4px1>

Räikkä, J. (2018). Conspiracies and conspiracy theories. *Argumenta*, 3(2), 205–216. <https://doi.org/10.4324/9781351264563-3>

Raven, B. H. (1964). Social Influence and Power. *Readings in Contemporary Social Psychology*, 136–136. <https://doi.org/10.1021/cr00002a901>

Rijksoverheid. (2021, december 21). Onderzoeksrapportage Draagvlak belastingstelsel. Opgehaald van Rijksoverheid: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2021/12/21/onderzoeksrapportage-draagvlak-belastingstelsel>

Rosman, Cyril. (2023, oktober 19). Opgehaald van Algemeen Dagblad: <https://www.ad.nl/binnenland/belastingdienst-is-zelfverkleerde-jurist-autonomen-zat-na-duizenden-brieven-en-spant-kort-geding-aan~a2e5b4ee/>

Schaper, J., & Hartman, C. (2023). Sceptische visies in het coronadebat: Lessen uit een mixed methods-onderzoek naar coronasepsis in Nederland. www.scp.nl

Scriptium. (2022, juni 13). Hypothesen opstellen. Opgehaald van Scriptium: <https://www.scriptium.nl/hypothesen-opstellen/>

Sociaal en Cultureel Planbureau. (2020, september 9). De sociale staat van Nederland - Onderwijs. Opgehaald van Sociaal en Cultureel Planbureau: <https://digitaal.scp.nl/ssn2020/onderwijs/>

Sunstein, C. R., & Vermeule, A. (2009). Symposium on conspiracy theories: Conspiracy theories: Causes and cures. *Journal of Political Philosophy*, 17(2), 202–227. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9760.2008.00325.x>

Taing, H. B., & Chang, Y. (2021). Determinants of Tax Compliance Intention: Focus on the Theory of Planned Behavior. *International Journal of Public Administration*, 44(1), 62–73. <https://doi.org/10.1080/01900692.2020.1728313>

Tam, L., & Lee, H. (2024). From Conspiracy Orientation to Conspiracy Attribution: The Effects of Institutional Trust and Demographic Differences. *American Behavioral Scientist*, 68(10), 1395–1411. <https://doi.org/10.1177/00027642231174330>

Ulbig, S. G., & Miller, N. M. (2012). The Coingate effect: The impact of scandal on attitudes toward, state and federal political actors. *Social Science Journal*, 49(1), 61–71. <https://doi.org/10.1016/j.soscij.2011.07.006>

van den Berg, W., Alhadjri, M., & Mulder, M. (2017). Geen powerplay maar fair play: Onevenredig harde aanpak van 232 gezinnen met kinderopvangtoeslag. *De Nationale Ombudsman*,

Augustus, 32. [https://www.nationaleombudsman.nl/system/files/onderzoek/Rapport 2017-095 Geen powerplay maar fair play_0.pdf](https://www.nationaleombudsman.nl/system/files/onderzoek/Rapport_2017-095_Geen_powerplay_maar_fair_play_0.pdf)

van Wijk, D., Eismann, M., & Liefbroer, A. (2023, januari 11). Stuk Rood Vlees. Opgehaald van Complotdenken in Nederland en Europa: <https://stukroodvlees.nl/complotdenken-in-nederland-en-europa/>

Von Sikorski, C. (2018). The aftermath of political scandals: A meta-analysis. *International Journal of Communication*, 12, 3109–3133.

Vos, R., & Witte, R. (2009). Vertrouwen geven en in control zijn: Hoe doe je dat? *Audit Magazine*, Juni. https://www.famo.org/files/15/Tweede_boekje_Vertrouwen_Hoe_doe_je_dat.pdf

Bijlage 1 AI – statement

Tijdens de voorbereiding van deze masterthesis heeft de auteur ChatGPT gebruikt voor het geven van suggesties voor analyses, suggesties voor onderzoeksvragen en hulp bij het opstellen van enkele enquêtevragen. Na gebruik van deze service heeft de auteur de inhoud beoordeeld en waar nodig bewerkt en neemt de volledige verantwoordelijkheid voor de inhoud van deze masterthesis.

Bijlage 2 Demografische gegevens

In de enquête worden demografische gegevens verzameld. Respondenten krijgen vijf items te weten geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, werkstatus en stemgedrag tijdens de laatste Tweede Kamerverkiezingen van 22 november 2023. Deze demografische variabelen zijn geselecteerd om een uitgebreide analyse van de data mogelijk te maken en om potentiële correlaties en causale verbanden beter te kunnen onderzoeken.

Tabel 12
Meetinstrumenten demografische gegevens

Kenmerk	Items
Geslacht	Man
	Vrouw
	Niet-binair/ derde geslacht
	Zeg ik liever niet
Leeftijd	18 – 24
	25 – 34
	35 – 44
	45 – 54
	55 – 65
	Ouder dan 65
Opleidingsniveau	Basisonderwijs
	Middelbaar onderwijs
	MBO
	HBO
	WO - Bachelor
	WO - Master
	Gepromoveerd
	Zeg ik liever niet
Werksituatie	Zelfstandig ondernemer
	Werkzaam in loondienst
	Niet werkzaam
	Gepensioneerd
	Zeg ik liever niet
Deelname Tweede Kamer verkiezingen 22 november 2023	Ja
	Nee
	Zeg ik liever niet

Bijlage 3 Overige regressieanalyses

In deze bijlage zijn voor de volledigheid de regressieanalyses geplaatst die geen significant effect vertoonden.

Er is geen significante relatie aangetroffen in de regressieanalyses met de afhankelijke variabele competentie van de overheid. Dat betekent dat er geen ondersteuning is gevonden voor hypothese 2A, dat schandalen significant gerelateerd zijn aan de ervaren competentie van de overheid.

Tabel 13

Lineaire regressieanalyse met afhankelijke variabele 'Competentie van de overheid'

Variabele	B	t	P
Schandaalmentaliteit	-,14	-1,59	,11
Schandalen	-,30	-3,04	,01
Complotmentaliteit	-,18	-1,41	,16
Complottheorieën	-,15	-1,13	,26
Leeftijd	-,05	-0,64	,52
Opleidingsniveau	-,07	-0,79	,43
Stemgedrag	-,14	-1,67	,10

Er is geen significante relatie aangetroffen in de regressieanalyses met de afhankelijke variabele welwillendheid van de overheid. Dat betekent dat er geen ondersteuning is gevonden voor hypothese 2B, dat schandalen significant gerelateerd zijn aan de ervaren welwillendheid van de overheid.

Tabel 14

Lineaire regressieanalyse met afhankelijke variabele 'Welwillendheid van de overheid'

Variabele	B	t	p
Schandaalmentaliteit	-,20	-2,20	,03
Schandalen	-,11	-1,08	,28
Complotmentaliteit	-,36	-2,81	,01
Complottheorieën	-,11	-0,86	,40
Leeftijd	-,16	-1,97	,05
Opleidingsniveau	-,09	-1,01	,32
Stemgedrag	-,20	-2,42	,02

Er zijn geen significante relaties aangetroffen in de regressieanalyses met de afhankelijke variabele vertrouwensgeneigdheid.

Tabel 65

Lineaire regressieanalyse met afhankelijke variabele 'Vertrouwensgeneigdheid'

Variabele	B	t	p
Schandaalmentaliteit	,03	0,26	,80
Schandalen	-,03	-0,25	,81
Complotmentaliteit	-,19	-1,24	,22
Complottheorieën	-,12	-0,78	,44
Leeftijd	,30	3,03	,01
Opleidingsniveau	-,04	-0,34	,73
Stemgedrag	-,05	-0,51	,61

Bijlage 4 Enquête

Beïnvloeding vertrouwen in de overheid door politieke kwesties en mediaberichtgeving

---

Start van blok: Informed Consent

Introductie

Beste,

Hartelijk dank voor uw deelname aan dit onderzoek. Voordat het onderzoek begint, is het van belang dat u op de hoogte bent van de procedure en het doel van dit onderzoek. Lees daarom onderstaande tekst zorgvuldig door en aarzel niet om opheldering te vragen over de tekst mocht deze niet duidelijk zijn. De onderzoeker, bereikbaar via onderstaand e-mailadres, zal eventuele vragen graag beantwoorden. Het invullen van de vragenlijst duurt ongeveer 5 á 10 minuten.

Doel van het onderzoek

Het doel van dit onderzoek is als volgt: meer inzicht krijgen in of vertrouwen van burgers in de overheid beïnvloed wordt door nieuws in de media en politieke kwesties. Aan de hand van een vragenlijst zal data verzameld worden. Dit onderzoek wordt uitgevoerd door Stefanie Beekman – van Nuland vanuit de Universiteit Twente te Enschede.

Vertrouwelijkheid van gegevens

Alle onderzoeksgegevens blijven volstrekt vertrouwelijk en worden te allen tijde anoniem verwerkt. Uw antwoorden zijn dus op geen enkele manier naar u te herleiden. De onderzoeksgegevens worden niet ter beschikking gesteld aan derden en alleen de onderzoeker zelf, de eerste en tweede begeleider krijgen toegang tot alle door u verstrekte gegevens.

Vrijwilligheid

Als u nu besluit om af te zien van deelname aan dit onderzoek, dan zal dit op geen enkele wijze gevolgen voor u hebben. Als u tijdens het onderzoek besluit uw medewerking te staken, dan zal dat eveneens op geen enkele wijze gevolg voor u hebben. U kunt uw deelname te allen tijde zonder opgaaf van reden afbreken.

Indienen van een vraag of klacht

Mocht u een vraag hebben naar aanleiding van dit onderzoek of de vragenlijst, dan kunt u zich wenden tot de onderzoeker via s.m.vannuland@student.utwente.nl. U kunt daarnaast een klacht indienen bij de Autoriteit Persoonsgegevens indien u vermoedt dat uw gegevens verkeerd zijn verwerkt.

PS: Gebruikers van het onderzoeksplatform SurveyCircle.com en gebruikers van het onderzoeksplatform SurveySwap.com ontvangen punten voor hun deelname.

Q1 Toestemmingsverklaring

Ik heb de informatie gelezen en begrepen en geef toestemming voor mijn deelname aan dit onderzoek en het gebruik van de daarmee verkregen gegevens. Ik behoud daarbij het recht om op ieder door mij gewenst moment te stoppen met het onderzoek.

Door op de onderstaande knop te klikken, erkent u het volgende:

Uw deelname aan het onderzoek is vrijwillig. U bent ten minste 18 jaar oud. U bent zich ervan bewust dat u ervoor kunt kiezen om uw deelname op elk moment en om welke reden dan ook te beëindigen.

- Ja, ik ga akkoord en wens deel te nemen aan het onderzoek.
- Nee, ik ga niet akkoord en wens niet deel te nemen aan het onderzoek

Einde blok: Informed Consent

Start van blok: Algemene vragen

Q1 Wat is uw geslacht?

- Man
  - Vrouw
  - Niet-binair/derde geslacht
  - Zeg ik liever niet
-

Q2 Wat is uw leeftijd?

- 18 - 24
  - 25 - 34
  - 35 - 44
  - 45 - 54
  - 55 - 65
  - Ouder dan 65
-

Q3 Wat is uw hoogst voltooide opleiding?

- Basisonderwijs
  - Middelbaar onderwijs
  - MBO
  - HBO
  - WO - Bachelor
  - WO - Master
  - Gepromoveerd
  - Zeg ik liever niet
-

Q4 Wat is uw werksituatie?

- Zelfstandig ondernemer
- Werkzaam in loondienst
- Niet werkzaam
- Gepensioneerd
- Zeg ik liever niet

Q5 Heeft u deelgenomen aan de Tweede Kamerverkiezingen van 22 november 2023?

- Ja
- Nee
- Zeg ik liever niet

Einde blok: Algemene vragen

Start van blok: Trait - variabelen

Q1 Vertrouwen in de overheid is cruciaal voor het naleven van wetten en regels. Burgers die hun overheid vertrouwen, volgen eerder de wet, wat bijdraagt aan een stabiele en rechtvaardige samenleving. Hoe bereid bent u om anderen te vertrouwen? Hieronder volgt een reeks stellingen. Kunt u voor iedere stelling aangeven in hoeverre u het eens of oneens bent met desbetreffende stelling?

	Helemaal niet mee eens	Enigszins mee oneens	Noch eens noch oneens	Enigszins mee eens	Helemaal mee eens
Meestal vertrouw ik mensen totdat mensen mij een reden geven om ze niet te vertrouwen	☐	☐	☐	☐	☐
Een ander vertrouwen is niet moeilijk voor mij	☐	☐	☐	☐	☐
Gewoonlijk heb ik vertrouwen in iemand die ik net heb ontmoet totdat ze mij een reden geven dat ik dat niet zou moeten doen	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn neiging om anderen te vertrouwen is groot	☐	☐	☐	☐	☐
Je moet erg oppassen met mensen die je niet kent	☐	☐	☐	☐	☐
De meeste deskundigen zijn eerlijk over wat ze wel en niet weten	☐	☐	☐	☐	☐
De meeste mensen doen wat ze hebben beloofd	☐	☐	☐	☐	☐
Je moet oppassen dat mensen niet van je profiteren	☐	☐	☐	☐	☐
De meeste verkopers zijn eerlijk over hun producten	☐	☐	☐	☐	☐
De meeste reparateurs zullen niet proberen mensen af te zetten	☐	☐	☐	☐	☐
De meeste mensen geven eerlijke antwoorden bij opiniepeilingen	☐	☐	☐	☐	☐
De meeste mensen hebben het beste voor met anderen	☐	☐	☐	☐	☐

Feit & fabel – De impact op vertrouwen in de overheid en -instituties
S.M. Beekman – van Nuland

Q2 Naleving van wet- en regelgeving in Nederland houdt in dat burgers de geldende wetten en regels volgen. Dit is essentieel voor een functionerende samenleving waarin orde en veiligheid gewaarborgd zijn. Burgers hebben de verantwoordelijkheid om hun rechten en plichten te kennen en te respecteren. Er volgt nu een aantal stellingen. Kunt u voor iedere stelling aangeven in hoeverre u het eens of oneens bent met desbetreffende stelling?

	Helemaal niet mee eens	Enigszins mee oneens	Noch eens noch oneens	Enigszins mee eens	Helemaal mee eens
Ik vind het normaal om mij aan de regels te houden	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ben een voorstander van strikte handhaving van de wet	☐	☐	☐	☐	☐
Ik draag bij aan de samenleving en een eerlijke verdeling door belasting te betalen	☐	☐	☐	☐	☐
Een wet waar je het niet mee eens bent moet je toch nakomen	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vind aan de burger gestelde verplichtingen door uitvoeringsorganisaties zoals de Belastingdienst of het UWV redelijk	☐	☐	☐	☐	☐
Ik betaal mijn belastingen alleen omdat anderen ook belasting betalen	☐	☐	☐	☐	☐
Ik probeer zo min mogelijk belasting te betalen door zoveel mogelijk fiscale mogelijkheden te benutten	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ben er trots op dat ik belasting kan betalen	☐	☐	☐	☐	☐

Q3 Het komt voor dat geldende wet- en regelgeving niet nageleefd wordt. Hieronder volgen twee stellingen. Kunt u voor iedere stelling aangeven in hoeverre u desbetreffende stelling aanvaardbaar of onaanvaardbaar vindt?

	Zeer aanvaardbaar	Aanvaardbaar	Niet aanvaardbaar, niet onaanvaardbaar	Onaanvaardbaar	Zeer onaanvaardbaar
Belastingontwijking, waarbij op een legale manier belastingen worden vermeden	☐	☐	☐	☐	☐
Belastingontduiking of fiscale fraude, waarbij op een illegale manier belastingen worden vermeden	☐	☐	☐	☐	☐

Einde blok: Trait - variabelen

Start van blok: Complottheorieën

In dit onderzoek wordt gekeken naar de invloed van berichtgeving in onder andere de media op het vertrouwen in de overheid. Er wordt specifiek gekeken naar berichtgeving rondom complottheorieën. In deze enquête wordt de term 'complottheorie' gebruikt als omschrijving van een theorie die een alternatief biedt voor de verklaring die door de overheid of in de media gegeven wordt. In zo een alternatieve verklaring wordt gewezen op een complot van een groep mensen die meestal in het geheim opereren en kwaadaardige intenties hebben. Een bekend voorbeeld van een complottheorie is die rondom het overlijden van de Engelse prinses Diana in 1997. Over haar dood werd beweerd dat prinses Diana door MI6 is vermoord, in opdracht van prins Philip en zoon Charles. Sommige mensen geloven deze theorie; andere mensen geloven 'het officiële verhaal' dat prinses Diana door een noodlottig ongeluk om het leven is gekomen.

Q1 Hoe vaak komt u in aanraking met complottheorieën via vrienden of kennissen, social media of nieuwsberichtgeving?

- Nooit
- Zelden
- Regelmatig
- Vaak
- Altijd

Feit & fabel – De impact op vertrouwen in de overheid en -instituties
S.M. Beekman – van Nuland

Q2 Er volgt nu een aantal stellingen over complottheorieën. Kunt u aangeven in hoeverre u het eens of oneens bent met deze stellingen?

	Helemaal niet mee eens	Enigszins mee oneens	Noch eens noch oneens	Enigszins mee eens	Helemaal mee eens
Ik denk dat er veel zeer belangrijke dingen in de wereld gebeuren waar het publiek nooit over geïnformeerd wordt	☐	☐	☐	☐	☐
Ik denk dat politici ons meestal niet de ware motieven voor hun beslissingen vertellen	☐	☐	☐	☐	☐
Ik denk dat de overheid en -instituties alle burgers nauwlettend in de gaten houden	☐	☐	☐	☐	☐
Ik denk dat gebeurtenissen die oppervlakkig gezien geen verband lijken te hebben, vaak het resultaat zijn van geheime activiteiten	☐	☐	☐	☐	☐
Ik denk dat er geheime organisaties zijn die grote invloed uitoefenen op politieke beslissingen	☐	☐	☐	☐	☐

Q3 Er volgt nu een aantal stellingen over complottheorieën. Kunt u aangeven in hoeverre u het eens of oneens bent met deze stellingen?

	Helemaal niet mee eens	Enigszins mee oneens	Noch eens noch oneens	Enigszins mee eens	Helemaal mee eens
Een kleine groep mensen neemt alle belangrijke beslissingen in de wereldpolitiek	☐	☐	☐	☐	☐
Groepen wetenschappers verdraaien, verzinnen of verzwijgen bewijsmateriaal om de bevolking te misleiden	☐	☐	☐	☐	☐
De Nederlandse overheid maakt geheime afspraken met de media over wat er in het nieuws komt en hoe het verteld wordt	☐	☐	☐	☐	☐
Internationale bedrijven en bankiers spannen samen om er zelf beter van te worden, ten koste van het algemene welzijn	☐	☐	☐	☐	☐
Verspreiding van bepaalde virussen en/of ziektes is het resultaat van verborgen inspanningen van een organisatie	☐	☐	☐	☐	☐
De klimaatcrisis is een leugen, bedacht door mensen die geld willen verdienen of er op een andere manier belang bij hebben	☐	☐	☐	☐	☐

Einde blok: Complottheorieën

Start van blok: Politieke kwesties

In deze enquête worden de termen 'politieke kwesties' en 'integriteitsaffaires' gebruikt. Voorbeelden van hiervan zijn bijvoorbeeld de Toeslagenaffaire, de gasboringen en herstelwerkzaamheden in Groningen, de beleidsaanpak van de overheid gedurende de coronacrisis maar ook bijvoorbeeld grensoverschrijdend gedrag van leden van de Tweede Kamer, of beschuldigingen van oplichting en omkoping.

Q1 Hoe vaak komt u in aanraking met politieke kwesties via vrienden of kennissen, via social media of via nieuwsberichtgeving?

- Nooit
- Zelden
- Regelmatig
- Vaak
- Altijd

Q2 Er volgt nu een aantal stellingen over politieke kwesties. Kunt u aangeven in hoeverre u het eens of oneens bent met deze stellingen?

	Helemaal niet mee eens	Enigszins mee oneens	Noch eens noch oneens	Enigszins mee eens	Helemaal mee eens
Ik denk dat politieke kwesties/integriteitsaffaires in de afgelopen jaren zijn toegenomen	☐	☐	☐	☐	☐
Ik denk dat politieke kwesties/integriteitsaffaires onvermijdelijk zijn binnen de overheid en -instituties en niet kunnen worden voorkomen	☐	☐	☐	☐	☐
Ik denk dat overheid en -instituties politieke kwesties/integriteitsaffaires vaak in de doofpot stoppen	☐	☐	☐	☐	☐
Ik denk dat de huidige cultuur binnen de overheid en -instituties politieke kwesties/integriteitsaffaires in de hand werkt	☐	☐	☐	☐	☐
Ik denk dat burgers meer betrokken moeten worden bij het toezicht op politieke kwesties/integriteitsaffaires	☐	☐	☐	☐	☐

Feit & fabel – De impact op vertrouwen in de overheid en -instituties
S.M. Beekman – van Nuland

Q3 Er volgt nu een aantal stellingen over politieke kwesties. Kunt u aangeven in hoeverre u het eens of oneens bent met deze stellingen?

	Helemaal niet mee eens	Enigszins mee oneens	Noch eens noch oneens	Enigszins mee eens	Helemaal mee eens
De overheid en -instituties maken regelmatig fouten bij de uitvoering van beleid	☐	☐	☐	☐	☐
De overheid en -instituties zijn transparant over overheidsuitgaven	☐	☐	☐	☐	☐
De overheid en -instituties handelen op juiste wijze regionale problematiek af	☐	☐	☐	☐	☐
De overheid en -instituties houden zich aan EU-wet en -regelgeving	☐	☐	☐	☐	☐
Er is sprake van corruptie binnen de overheid en -instituties	☐	☐	☐	☐	☐
Leden van de overheid en -instituties maken zich regelmatig schuldig aan grensoverschrijdend gedrag	☐	☐	☐	☐	☐

Einde blok: Politieke kwesties

Start van blok: State-variabelen

Q1 Hoeveel vertrouwen heeft u in de Overheid? Er volgt nu een aantal stellingen over de welwillendheid, integriteit en competentie van de Overheid. Kunt u voor iedere stelling aangeven in hoeverre u het eens of oneens bent met desbetreffende stelling?

Feit & fabel – De impact op vertrouwen in de overheid en -instituties
S.M. Beekman – van Nuland

	Helemaal niet mee eens	Enigszins mee oneens	Noch eens noch oneens	Enigszins mee eens	Helemaal mee eens
Ik heb het gevoel dat de overheid handelt in het voordeel van de burger	☐	☐	☐	☐	☐
Als een burger hulp nodig heeft, doet de overheid haar best om te helpen	☐	☐	☐	☐	☐
De overheid is geïnteresseerd in het welzijn van de burger, niet enkel in haar eigen belang	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vertrouw erop dat de overheid aan haar verplichtingen voldoet	☐	☐	☐	☐	☐
Ik voel me prima in mijn contacten met de overheid, aangezien de overheid over het algemeen haar afspraken nakomt	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vertrouw er altijd op dat de overheid haar verantwoordelijkheid neemt wanneer ik met haar in contact kom	☐	☐	☐	☐	☐
De overheid is over het algemeen bekwaam in het bedienen van de burger	☐	☐	☐	☐	☐
De overheid doet haar best om aan de behoeften van de burger te voldoen	☐	☐	☐	☐	☐
Ik heb het gevoel dat de overheid haar werk goed uitvoert	☐	☐	☐	☐	☐

Feit & fabel – De impact op vertrouwen in de overheid en -instituties
S.M. Beekman – van Nuland

Q2 Er volgt nu wederom een aantal stellingen, ditmaal over uw mening m.b.t. de Belastingdienst. Kunt u voor iedere stelling aangeven in hoeverre u het eens of oneens bent met desbetreffende stelling?

	Helemaal niet mee eens	Enigszins mee oneens	Noch eens noch oneens	Enigszins mee eens	Helemaal mee eens
Ik heb het gevoel dat de Belastingdienst handelt in het voordeel van de burger	☐	☐	☐	☐	☐
Als een burger hulp nodig heeft, doet de Belastingdienst haar best om te helpen	☐	☐	☐	☐	☐
De Belastingdienst is geïnteresseerd in het welzijn van de burger, niet enkel haar eigen belangen	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vertrouw erop dat de Belastingdienst aan haar verplichtingen voldoet	☐	☐	☐	☐	☐
Ik voel me prima in mijn contacten met de Belastingdienst, aangezien de Belastingdienst over het algemeen haar afspraken nakomt	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vertrouw er altijd op dat de Belastingdienst haar verantwoordelijkheid neemt wanneer ik met haar in contact kom	☐	☐	☐	☐	☐
De Belastingdienst is over het algemeen bekwaam in het bedienen van de burger	☐	☐	☐	☐	☐
De Belastingdienst doet haar best om aan de behoeften van de burger te voldoen	☐	☐	☐	☐	☐
Ik heb het gevoel dat de Belastingdienst haar werk goed uitvoert	☐	☐	☐	☐	☐

Einde blok: State-variabelen

Start van blok: Debriefing

Q1 Beste,

Nogmaals hartelijk dank voor uw deelname aan dit onderzoek. Uw eerlijkheid en deelname wordt zeer op prijs gesteld.

Aan het begin van dit onderzoek bent u geïnformeerd over het doel van dit onderzoek. Een deel informatie is op voorhand niet aan U medegedeeld om strategische en sociaal wenselijke beantwoording van de gestelde vragen tot het minimum te beperken. Middels deze debriefing wordt U nu nader op de hoogte gebracht van het eigenlijke doel van dit onderzoek.

Doel van het onderzoek

Het doel van dit onderzoek is als volgt:

Inzicht krijgen in of vertrouwen van burgers in de overheid beïnvloed wordt door complottheorieën en politieke schandalen en/of integriteitsteksties.

Inzicht krijgen in of er een verschil is zit tussen complottheorieën en politieke schandalen en hun effect op vertrouwen van burgers in de overheid.

Inzicht krijgen in of complottheorieën en politieke schandalen het vertrouwen dusdanig beschadigen dat dit ten koste gaat van de nalevingsbereidheid van burgers.

Vertrouwelijkheid van gegevens

Alle onderzoeksgegevens blijven volstrekt vertrouwelijk en worden te allen tijde anoniem verwerkt. Uw antwoorden zijn dus op geen enkele manier naar u te herleiden. De onderzoeksgegevens worden niet ter beschikking gesteld aan derden en alleen de onderzoeker zelf, de eerste en tweede begeleider krijgen toegang tot alle door u verstrekte gegevens.

Vrijwilligheid

Als u nu besluit om af te zien van deelname aan dit onderzoek, dan zal dit op geen enkele wijze gevolgen voor u hebben. U kunt uw deelname te allen tijde zonder opgave van reden afbreken.

Indienen van een vraag of klacht

Mocht u een vraag hebben naar aanleiding van dit onderzoek of de vragenlijst, dan kunt u zich wenden tot de onderzoeker via s.m.vannuland@student.utwente.nl. U kunt daarnaast een klacht indienen bij de Autoriteit Persoonsgegevens indien u vermoedt dat uw gegevens verkeerd zijn verwerkt.

Q2 Ik heb de informatie gelezen en begrepen en geef toestemming voor mijn deelname aan dit onderzoek en het gebruik van de daarmee verkregen gegevens. Ik behoud daarbij het recht om op ieder door mij gewenst moment te stoppen met het onderzoek.

Door op de onderstaande knop te klikken, erkent u het volgende:

Uw deelname aan het onderzoek is vrijwillig. U bent ten minste 18 jaar oud. U bent zich ervan bewust dat u ervoor kunt kiezen om uw deelname op elk moment en om welke reden dan ook te beëindigen.

- Ja, ik ga akkoord en de door mij ingevulde vragenlijst mag gebruikt worden voor het onderzoek
- Nee, ik ga niet akkoord en de door mij ingevulde vragenlijst mag niet gebruikt worden voor het onderzoek

Einde blok: Debriefing